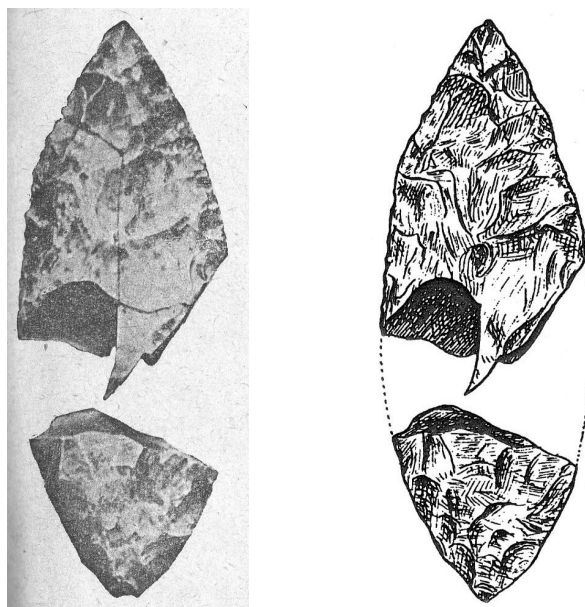

Přílohy

Hrob Eduarda Štorcha a jeho manželky v Lobčíně

Vavřínový list z Libně²⁵⁹

²⁵⁹ Obrázky vavřínového listu jsou přejaty z knih: Štorch, E., Čondl, K.: *Pracovní učebnice dějepisu. Díl první*. Dotisk 1. vydání, 1946, s. 23 a Sklenář, K.: *Bohové, hroby a učitelé*. 1. vydání, 2003, s. 220

Štorchovy poznámky a náčrtky vystavené v Muzeu Eduarda Štorcha v Lobči

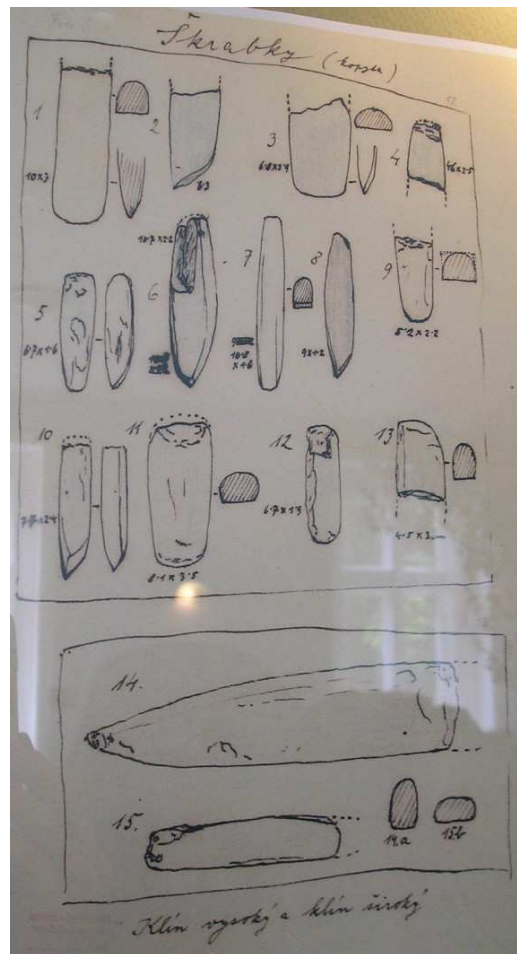
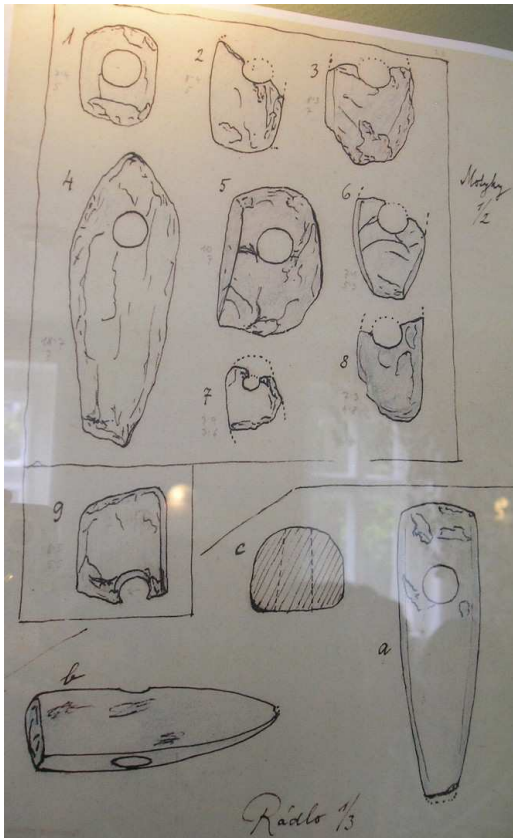
ochotlu (hlavici) Pavrakový jehlančí kůlka je
vlastně do tří čtvrtin délky stejného dvojboký míč
s jednou apoko položenou hřídelní hranou.
Vytiskeme ~~to~~ typu kůlíků.
Kůlík trojhrančí
" ~~trojhrančí~~ dvojboký má oba rohy
prodloužený v obojí ostré postranní drápy
někdy i zahnuté dolů.
Kůlík trojhrančí: oba terminální rohy jsou
~~zahnuté dolů~~ prodloužený v rohy a obráceny
vzhůru.
Kůlík štrabka terminální hrana lupem
je vykulšována v mírném oblouku na
spisovně škaráky.
Trojkůlík: hřídelní hrana je někdy
seřezaná nejen nahoru ale i dolů. Někdy
má podobu trojúhelníky štrabku.
19 Kůlík
Někdy se ukáže kus otlačného pramku
štrab podoby kónského kopyta, který má celou

jednu stěnu ku podivu rovnou a hladkou.
Jedni pak ještě štrab této plochy ~~tedy~~ ~~pro~~
~~podobu~~ štrab vyřezávaný vmi ku hladké plocha
s ostrým štrabem. Takový pramok se hrdí k
jemnému hollorání a hlazení dřeva. Měli
holloráky mohly být jen v podobě větších holloráků
vyplněných celou ~~hladkou~~ hrdí.
20 Štrabec
Štrabec nepravidelní štrabec se odopamí
velice s břídkými hranami a rohy, ~~neč~~ ~~vyřezávaný~~.
21. Jehlanec
Ubranhaní trojbočí (někdy čtyřbočí) kůlík
jehlanec. ~~neč~~ ~~vyřezávaný~~.

24 Šipky
 Nejčastěji se upouští a kamto měřeno
 jen šipky, jen to potvrzení knihy
 měření speciálně k nasazení do pozůstupu šípů.
 Evro mají brázděnkou, velmi pikně
 upletování a po celém okraji ostří.
 Některé k nejrozšířenějšímu praporečkovému
 antikinetu vdejšího měřiče.

25 Ostěp.
 Ostěp hrot k nasazení ne hrot pro lož
 s nepřítelům plet s veškerou měří. (V měř se
 nenávid ostěp bezpečně jako šípky, řadíme
 sem však hrot arpon ostěpů blízké) 1. Aron hrot
 2) Aron hrot boku jehlence.

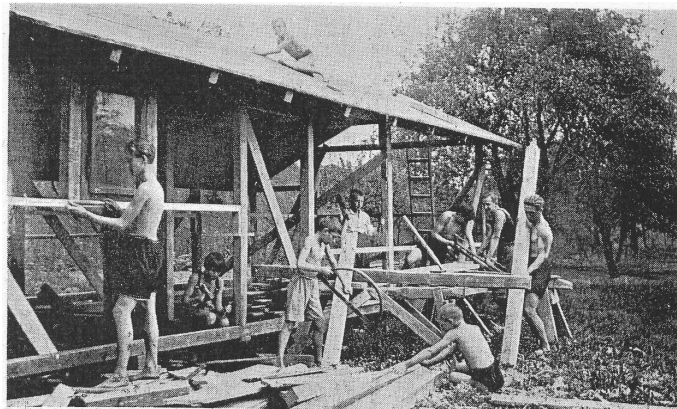
Náčrty motyk, škrabek, rádlů a klínů

Dětská farma na Libeňském ostrově²⁶⁰

Výstavba hlavní budovy Dětské farmy

Vyučování v přírodě

Koupaliště Dětské farmy

²⁶⁰ Uvedené obrázky jsou převzaty z knihy Štorch, E.: *Dětská farma – eubiotická reforma školy*. 1. vydání, 1929, s. 57, 29, 61 a 95

Horák, L.: Dějepis pro první třídu měšťanských škol²⁶¹

Přehled letopočtů v starověku.

Doplňte letopočtem a případně ještě větou! (Písemně.)

- R..... v Assuru a v Babyloně „králové králů“.
- R..... v Memfis a Thebách faraoni.
- R..... Mojžíš vyvedl Židy z Egypta do „země zaslíbené“.
- R..... perský král Kýrus dobyl Babylona. (V Řecku Pythagor, Esop.)
- R..... Lykurg utvrdil královský zákon ve Spartě.
- R..... Solon dal zákony svobodné obci (republice) v Athenách.
- R..... perský král Darius byl poražen na Marathonu.
- R..... perský král Xerxes Thermopylami vtrhl do Řecka.
- R..... Řekové ovládli pobřeží egejská.
- R..... zemřel mudrc Sokrates. (Vrstevník Perikleův.)
- R..... zemřel Alexander Macedonský (Veliký). Aristoteles.
- R..... byl podle pověsti založen Řím.
- R..... králové vyhnáni a zřízena republika patriciů.
- R..... plebejové si vynutili právo odchodem na Sv. vrch.
- R..... byly zákony římské vyryty na 12 deskách.
- R..... Římané odňali Punům Sicílii. (Provincie.)
- R..... Římané dobyli Karthaginy. (Provincie.)
- R..... Grakchové se domáhali půdy pro lid.
- R..... tři vládcové (triumvírové) vládli republikou.
- R..... Caesar dobyl Gallie a ovládl republiku.
- R..... Oktavian Augustus prohlášen císařem.
- R..... žil a působil Ježíš Kristus.
- R..... císař Konstantin Veliký prohlásil křesťanství za nábož. státní.
- R..... císař Theodosius rozdělil říši na Západní a Východní.
- R..... Západní říše vzala za své.

Přehled letopočtů od počátku středověku.

Doplňte letopočtem a přidejte případně i větu! (Písemně.)

- R..... Frankové založili svou říši na Porýní.
- R..... Sámó spojil slovanské kmeny, porazil Avary i Franky. (Vrstevník Mohamed.)
- R..... Karel Franský korunován na císaře v Římě a prohlásil církev katolickou za státní ve své říši.
- R..... Konstantin (Cyril) a Metoděj kázali na Moravě.
- R..... mizí říše velkomoravská a vzniká říše německá.
- R..... kníže Václav Svatý zabit Boleslavem I. (Vrstevník Ota I. císař.)
- R..... kníže Boleslav II. založil biskupství pražské. (Sv. Vojtěch.)
- R..... kníže Břetislav dobyl Moravy, Sv. Štěpán králem uherským. (Slov.)
- R..... († Břetislav) rozkol církve východní a západní.
- R..... boj papeže s císařem o nejv. moc (Čechové za Vratislava II. s Němci dobývali Říma.)
- R..... 1. výprava křížácká, jež dobyla Jerusalema. (Bohumír B.)
- R..... 2. výprava křížácká na záchranu Jerusalema. (Vladislav II.)
- R..... 3. výprava křížácká. (Císař Fridrich I. — Richard Lví srdce.)
- R..... Čechové s Němci dobývali Milána. Sasové a Dáni vyvrátili Arkonu.
- R..... Morava po 4letém odtržení opět připojena k Čechám („markrabství“).
- R..... Čechy jako království uznány a utvrzeny. (Přemysl I.)
- R..... V našich zemích uznány výsady a panství církve.
- R..... Tataři zpustošili Moravu. (Václav I., pevné hrady a města.)
- R..... padl Přemysl Otakar II. v boji s Rudolfem Habsburským.
- R..... byly v Kutné Hoře raženy první Pražské groše. (Václav II.)
- R..... smrtí Václava III. zanikl Přemyslovský rod.
- R..... Janem Lucemburským byl k nám zaveden rod Lucemburský.
- R..... bylo biskupství pražské povýšeno na arcibiskupství. (Arnošt z Pardubic.)
- R..... Karel IV. založil vysoké učení pražské.
- R..... zemřel Karel IV., Otec vlasti.

²⁶¹ Horák, L.: Dějepis pro první třídu měšťanských škol. 3. vydání, 1928, s. 54-55 a 147

Návod pro samostatnou práci²⁶²

1. Po úvodním výkladu si přečtete pozorně články oddílu a prohlédněte si příslušné obrázky a mapky!
2. Napište si nadpisy článků v tom pořadí, jak jdou za sebou! Budou vám dobrým vodítkem při studiu.
3. Neporozuměl-li jste něčemu, poznamenejte si to a požádejte o vysvětlení!
4. Přečtete si znovu první článek, pak zamhuřte oči a v duchu promyslete, co jste právě četli!
5. Ke každé otázce si vyhledejte odpověď a stručně ji запиšte do sešitu!
6. Je-li třeba, použijte mapy! Vypravujte, co vše vidíte na obrázku!
7. Událost, která se vám zvláště líbí, doprovodte obrázkem (ilustrací)!
8. Oddíl „Procvičení“ pracujte pokud možno z paměti! Po vypracování jej srovnajte se spolužákovou prací a vyzkoušejte se navzájem!
9. Jste-li s některou částí oddílu hotov, přečtete si znovu odpovědi v svém sešitě a pokuste se podle nich souvisle vyprávěti!
10. Vyzkoušejte se navzájem z vypracované části oddílu!
11. Jste-li přesvědčen, že vypracovanou část dovedete, přihlaste se ke zkoušce!
12. Jste-li dříve hotov se všemi částmi oddílu než ostatní spolužáci, požádejte o doplňkovou četbu!

Které pomůcky musíte mít pro samostatnou práci?

1. Nelinkovaný deník. Tam budete zapisovati odpovědi k otázkám, kresliti náčrtky map a ilustrace, dělati přehledy a časové přímky.
2. Poznámkový sešitek, kam budete zapisovati neznámá slova uvedená v oddíle „Procvičení“.
3. Sešit výstřížků na vhodné obrázky, krátké články a zprávy z novin a časopisů.

Několik příkladů zadání úkolů a úloh²⁶³

Úkoly.

1. Víme jistě, že v naší krajině žili mamuti a sobi? Mohl bys to snad převědčivě dokázat?
2. Které diluviální nálezy byly učiněny v naší krajině?
3. Najdi ostrý kámen a zkus řezati jím dřevo!
4. Které kameny jiskří při otloukání?
5. Opal a ohlaď hůl do ostrého hrotu (bez použití kovového nástroje)!
6. Přivaž kámen k topírku, aby nespadol!
7. Udělej z kosti hrot k oštěpu!
8. Obkresli pazourkový nástroj z obr. 6. a doplň scházející části! Vznikne pěkně souměrný tvar vavřínového listu.
9. Vypravuj o lovu na mamuty! Nakresli k tomu obrázky!
10. Pověz, zdali jsi někdy přenocoval venku, a vypravuj o tom!
11. Najdi v lese nebo jinde v přírodě úkryt, vhodný k přespání!
12. Kterých zvířat maso jsi jedl? Která zvířata poznáš podle hlasu? Podle stop?
13. Jak jsi chytal sysla, ježka, křečka, veverku, kavku?
14. Jak jsi chytil ryby, raky?
15. Zkus stáhnouti králíka, myš, sysla!
16. Sbírej zuby rozličných zvířat a urči je!
17. Které stromy v lese znáš? Které ryby znáš?
18. Které ptáky poznáš po zpěvu, které po peřičku?

²⁶² Štorch, E., Čondl, K.: *Pracovní učebnice dějepisu. Díl první*. Dotisk 1. vydání, 1946, s. 3

²⁶³ Štorch, E., Čondl, K.: *Pracovní učebnice dějepisu. Díl první*. Dotisk 1. vydání, 1946, s. 25, 52, 91 a 128

Úkoly pro samostatnou práci.

Četba: Eduard Štorch: *Bronzový poklad* (Praha 1932). — Eduard Štorch: *Zlomený meč* (Brno 1932). — B. Mendl: *Hospodářský vývoj Evropy* (str. 15 až 18). — Eduard Štorch: *Praha v době předhistorické*, část 3.—4. — J. Dolenský: *Obrazy z dávnověku* (1922).

I.

1. Z kterých kovů byl sléván bronz? — 2. Kudy se dostávala znalost bronzu do našich zemí? — 3. Co se stalo předmětem uctívání lidí bronzové doby a proč? — 4. Jak vzniklo uctívání i jiných bohů? — 5. Které povinnosti měl šaman? — 6. Kolikerým způsobem se pohřbívalo v době bronzové? — 7. Nač usuzujeme z trojího druhu hrobů v našich zemích? — 8. Čím se zaměstnávalo obyvatelstvo doby bronzové? — 9. Jak vznikaly kmeny a kdo stál v jejich čele?

II.

1. Kdy se u nás rozšířila známost železa? — 2. Který byl největší vynález železné doby? — 3. Jak se k nám dostalo sklo? — 4. Co způsobilo další veliký pokrok? — 5. Které přednosti přineslo s sebou užívání krotkého koně? — 6. V kterých krajinách zejména rozkvetlo jezdeckví? — 7. Jak se stávali vůdcové bojovných kmenů králi? — 8. Která měli práva? — 9. Kdo byl jejich oporou při ovládnutí lidu? — 10. Která byla hlavní příčina nepřátelských nájezdů do našich zemí? — 11. Kdo vládl veliké říši v Čechách, na Moravě a v sousedních zemích v době Kristově? — 12. Vyprávěj o něm!

Procvičení: 1. Do poznámkového sešitku si zapiš následující slova pod sebe a vedle nich stručně poznamenej jejich význam: kadlub, bronz, kultura, slunovrat, šaman, skrčenec, žárový hrob, popelnice, mohyla, věvoda, kmen, kníže, hrnčířské kolo, šlechta, Marobud, Markomani, barbari!

2. Na mapě Evropy vyhledej řeku Odru a Vislu, Uhry, Rusko, Itálii, Středozemní moře!

Na mapě ČSR vyhledej řeky Vltavu, Otavu, Moravu, horní Vltavu, Polabí, Tábořsko a Plzeňsko!

Úlohy pro samostatnou práci.

Četba: J. V. v. Loon: *Války perské*. (Dějiny lidstva, str. 74—79.)

1. Které země zabírala říše perská? — 2. Kdo přivedl Peršany na vrchol této moci? — 3. Vyprávějte o zvycích na perském dvoře královském! — 4. Vyprávějte souvisle ústně o poštovní soustavě v říši perské! — 5. Proč došlo k válce s Peršany? — 6. Co učinili Spartané a Athéňané s posly Dariovy? — 7. Co učinil Darius r. 490? — 8. Čeho žádali Athéňané od Spartanů? — 9. S kterým vzkazem se vrátil posel ze Sparty? — 10. Jak se podařilo Athéňanům zvítěziti? — 11. Vyprávějte souvisle ústně o maratonském běžci! — 12. Co učinil Xerxes po smrti Dariově? — 13. Co jediné mohlo zachrániti Řeky? — 14. Jak byl obsazen jediný příchod od severu, průsmyk Thermopylský? — 15. Jak se podařilo Peršanům obejít vojsko Leonidovo? — 16. K čemu se rozhodl Leonidas? — 17. Jak byla svedena námořní bitva u Salamin? — 18. Co učinil Xerxes po porážce? — 19. Co získali Řekové vítězstvím nad Peršany?

Procvičení: 1. Do poznámkového sešitku: satrapa, lehkooděnci, těžkooděnci, Darius, Xerxes, Leonidas, Lacedemonští, Themistokles!

2. Ukažte na mapě říši perskou, Kavkaz, moře Kaspické, Susy, Sardy, Maraton, Helespont (nynější Dardanely), průsmyk Thermopylský, úžinu Salamskou!

3. Na časovou přímku si poznamenejte počátek řecko-perských válek!

Úlohy pro samostatnou práci.

Četba: Alois Leiser: *Řecké a římské vozy, římská nosítka. Římské silnice a doprava po nich.* (Encyklopedie čsl. mládeže I., str. 33—34.) — Josef Hrbek: *O světovládém Římě.* (Encyklopedie čsl. mládeže II., str. 351—352.) — J. V. v. Loon: *Říše římská.* (Dějiny lidstva, str. 106—111.)

1. Proč se chýlilo republikánské zřízení v Římě ke konci? — 2. Vyprávějte souvisle ústně o Katilinově spiknutí! — 3. Kterí mužové smluvili brzy potom spolek? — 4. Jak se rozdělili o moc? — 5. Kam odáhl Caesar? — 6. Proč se mu podařilo zabrat celou zemi galskou? — 7. Vyprávějte souvisle ústně o Caesarově návratu z Gallie a o jeho výbojích na východě! — 8. Čím byl zvolen po návratu? — 9. Jak si hleděl udržet přízeň lidu? — 10. Jak skončil? — 11. Co učinil brzy po Caesarově smrti jeho příbuzný Octavianus? — 12. Které hodnoty soustředil Octavianus v své osobě? — 13. Které jméno mu dal senát? — 14. Co bylo ustanoveno na jeho počest? — 15. Čím se tak stal Augustus? — 16. Jak byla rozšířena říše za jeho vlády? — 17. Která byla hranice říše na severu? — 18. Kdo žil za Dunajem? — 19. Co ukázalo sčítání lidu? — 20. Proč byly zřizovány v říši silnice a pošta? — 21. Jak byla zdokonalována úřední správa? — 22. K čemu to vedlo? — 23. Jak byl ozdoben Řím v době císařské? — 24. Jak bylo postaráno o pitnou vodu?

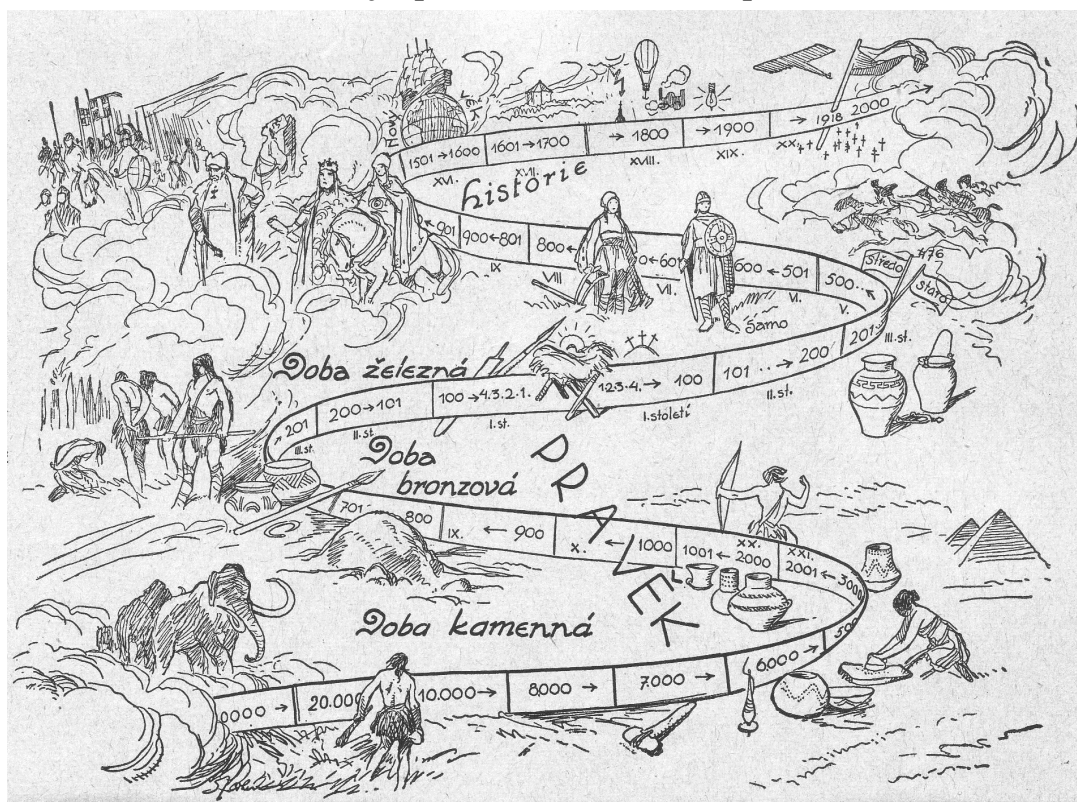
Procvičení: 1. Do poznámkového sešitku: Katilina, Cicero, Crassus, Pompejus, Julius Caesar, Gallové, triumf, Mars, Jupiter, Circus Maximus, juliánský kalendář, Octavianus Augustus, imperátor, Germáni, triumvirát, pretoriáni!

2. Najděte na mapě Rýn, Dunaj, Velkou Britanii, Ukrajinu, záliv Perský, Arabii, Čínu, Indii!

3. Vysvětlete, co znamená: Veni, vidi, vici!

4. Na časové přímce označ letopočet smrti Caesarovy a počátek císařství!

Dráha dějin podle křesťanského letopočtu²⁶⁴

²⁶⁴ Štorch, E., Čondl, K.: *Pracovní učebnice dějepisu. Díl první.* Dotisk 1. vydání, 1946, s. 16

Štorch, E., Čondl, K.: *Pracovní učebnice dějepisu. Díl druhý*

Návod pro samostatnou práci – Jak budeš letos pracovati?²⁶⁵

Bude-li určeno, že máš pracovati některý oddíl nebo některý článek samostatně, postupuj asi takto:

1. Po úvodu nebo výkladu přečti si napřed celý článek, abys měl přehled o tom, co článek obsahuje.

2. Vyhledej odpovědi k otázkám oddílu **A**!

3. Odpovědi zapiš celou větou! Správně vyhledané odpovědi jsou jádrem celého článku.

4. Zapsaným odpovědem se nauč! Přezkoušej se se sousedem, dovedeš-li je!

5. Potom zjisti v oddílu **C** co máš umět souvisle vyprávět! Pokus se o to! Zjistíš-li, že ti to dobře nejde, přečti si znova příslušná místa v učebnici!

6. Dovedeš-li oddíl **A** i **C**, dej se vyzkoušet!

7. Určí-li vyučující, že budeš pracovat i rozšiřující oddíl **B**, postupuj při něm podobně! Odpovědi však nepiš celými větami jako v oddílu **A**! Poznamenej si je ve formě poznámek. Každý, kdo chce něco nastudovat, dělá si poznámky. Takové poznámky musí být stručné a výstižné. Zapisují se proto jen věci nejdůležitější, které nás upamatují na vše ostatní. Věci zvláště významné se podtrhnou nebo se označí různými znameními (* narodil se, † zemřel, „jest“ nebo „byl“ označujeme jako v počtech rovnítkem =, dvojtečka nahrazuje slova „řekl“, „pravil“, „ustanovil“, „prohlásil“ a pod.). Když budeš mít takovéto poznámky z celé partie, vynasnaž se podle nich souvisle vyprávěti.

Několik příkladů zadání úkolů a úloh²⁶⁶

Úkoly.

1. Které staré hradiště ve vaší krajině bylo oživeno v době kmenové? Navštiv je a zjisti jeho polohu, způsob opevnění, velikost a nynější zbytky! Načrtni jeho pláně!

2. Kdo jste viděl některou rotundu? Nakreslete ji, vymodelujte ji nebo slepte z tuhého papíru!

3. Co znáš z legend o sv. Václavu?

4. Vyhledejte u svých vystřihaných obrázků, co se týká sv. Václava, a uspořádejte výstavku!

5. Kterak je památka sv. Václava uctívána v nynější době? (Pomníky, obrazy, oltáře, kaple a chrámy, sochy, památky, pouti, ulice a náměstí, divadla, filmy.)

6. Zdramatizujte děj, obrázek „Nastolení knížete“! Sehrajte jej na loutkovém divadle; udělejte si potřebné loutky a vhodně je přistrojte!

7. Zná někdo Libici? Vypravujte o ní, jak byla položena a opevněna!

8. Zjistěte, která biskupství má římská církev nyní u nás! Která arcibiskupství?

9. Znáš nějakou legendu o sv. Vojtěchu? Jak je uctívána nyní jeho památka?

10. Zapište si starodávné písně „Hospodine, pomiluj ny!“ a „Svatý Václave!“ Nejstarší jsou tři sloky: Svatý Václave, Nebeskét' jest, Pomoci tvé. V době husitské vznikly další dvě: Ty jsi dědic, Maria, matko žádúci. Později přidány ještě tři.

²⁶⁵ Štorch, E., Čondl, K.: *Pracovní učebnice dějepisu. Díl druhý*. 1. vydání, 1935, s. 4

²⁶⁶ Štorch, E., Čondl, K.: *Pracovní učebnice dějepisu. Díl druhý*. 1. vydání, 1935, s. 32-34 a 110

Úlohy pro samostatnou práci.

A 1. Proč došlo k válce mezi Boleslavem a Němci? — 2. K čemu byl nakonec přece jen donucen? — 3. Při čem pomáhal potom Boleslav císaři? — 4. Jak využil Boleslav porážky Maďarů? — 5. Kdo byl nástupcem Boleslava I.? — 6. Čeho dosáhl Boleslav II. na papeži roku 973? — 7. Kdo byl prvním biskupem v Čechách? — 8. Kdo se stal jeho nástupcem? — 9. Z kterého rodu pocházel? — 10. Jak zanikl tento rod? — 11. Jaký význam měl zánik rodu Slavíkovců pro knížete Boleslava? — 12. Jakou smrtí zahynul Vojtěch?

B 1. Které bylo poslední kmenové knížetství v Čechách? — 2. Za kterého Boleslava zaniklo? — 3. Jak bylo v Polsku rozšířeno křesťanství? — 4. Kdo spravoval církevní záležitosti v Čechách už od roku 845? — 5. Proč hleděl Boleslav II. dosáhnouti samostatného českého biskupství?

C 1. Vyprávěj o záhubě Polabských Slovanů!

2. Vylič život a působení Vojtěchovo!

3. Vyprávěj o zániku rodu Slavíkovců!

Procvičení.

1. Do poznámkového sešitku: jména všech českých, moravských a slovenských kmenů, Bořivoj, Ludmila, Václav, Radslav, Jindřich, hřivna, Boleslav I., Vršovci, Lutici, Srbové, Obodrici, markrabě Gero, Doubrava, Boleslav II., Dětmar, císař Ota, Vojtěch, Prusové, Boleslav Chrabrý, Mlada.

2. Na mapě Čech vyhledej Starou Boleslav, Levý Hradec, Budeč, Libic, Břevnov (část Velké Prahy).

Na mapě Evropy vyhledej Řezno, Slezsko, Polsko, Krakov, Baltické moře, Hnězdo!

3. Na časovou přímku: pokřtění 14 českých velmožů v Řezně, zavraždění Václava, porážka Maďarů u Augšpurku, zřízení biskupství v Praze, smrt Vojtěcha.

Četba: V. V. Tomek: *Svatováclavské legendy.* — Aug. Sedláček: *Sbírka pověstí historických.* — Adolf Daněk: *Pověsti o hradech a tvrzích v jižních Čechách.* — Adolf Wenig: *Pověsti o hradech.* — Adolf Wenig: *Bohatýrské zvěsti.* — A. Velhartický: *Romantické pověsti středověké.* — Václav Hájek z Libočan: *Kronika česká.* — *Dalimilova Kronika.* — L. Horák: *Na Polabí v X. století.* (Počátkové děj. návodného III.) — L. Horák: *V Pojizeří před 950 lety.* (Počátkové děj. náv. III.)

Úlohy pro samostatnou práci.

A, B, C 1. Kde prožil Karel mládí? — 2. V jakém stavu byla země při jeho návratu? — 3. Jak byly navráceny královské koruny statky jí patřící? — 4. Vyprávěj ústně o bezpečnosti v zemi! — 5. Proč se rozmohl obchod za vlády Karlovy? — 6. Co se od nás vyváželo a k nám přiváželo v té době? — 7. Co prospívalo českému obchodu? — 8. Jak bylo zvelebeno zemědělství? — 9. Vylič ústně, jak žil tenkrát lid poddaný a co učinil Karel k zlepšení jeho poměrů! — 10. Co se družilo k blahobytu země? — 11. Proč se dařilo Karlovým snahám o zvelebení země? — 12. Proč byl Karel nazýván „Otcem vlasti“? — 13. V čem bylo potvrzeno, že české země jsou nezávislé na říši německé? — 14. Kdy zemřel Karel? (Letopočet pamatuj!)

Procvičení.

1. Do poznámkového sešitku: Karel I. (IV.), žezlo, Matyáš z Arrasu, Petr Parléř, gotický sluh, Dětrich Pražský, lazebník, ordálie, zlatá bula, kurfiřt.

2. Vyhledej na mapě Francii, Karštejn, Mělník, Slezsko!

3. Vyhledej na plánu Prahy Vyšehrad, Hradčany, chrám sv. Víta, Staré město, Nové město, Menší město, Poříč, Vinohrady!

4. Vyhledej a na časové přímce označ tyto události: zřízení arcibiskupství v Praze, volba Karlova za krále německého a nastoupení vlády v Čechách, založení university, korunovace Karlova za císaře římského, smrt Karlova!

Četba: Karel IV.: *Vlastní životopis.* — J. Braun: *Vitův robenec.* — K. Kálal: *Češi na Slovensku.* — Lad. Horák: *Z dvaceti století života a práce národa II.* (str. 39—41, str. 42—47, str. 48—52, str. 57—61).

Návod pro samostatnou práci – Jak budete letos pracovat.²⁶⁷

Postoupili jste již tak dalece v samostatné práci, že není už nutné, abyste měli ke každému článku řadu otázek, které byste měli zodpovědět. Je třeba, abyste se naučili pracovat zcela tak, jako pracuje každý duševní pracovník. Ten si pomáhá při studiu jenom poznámkami, přehledy a náčrty, po případě znamením přímo v studované knize. Hledí, aby mu pomáhaly co nejvíce při zapamatování. K tomu přispívá stručnost a výstižnost poznámek, přehlednost, jasnost a jednoduchost přehledů a náčrtů. I vám velmi usnadní práci, budete-li se řídit při studiu následujícími pokyny:

1. Přečtěte si celý článek a dobře jej promyslete!
2. V úlohách pro samostatnou práci je v heslech myšlenková stavba (kostra) celého článku. Každé heslo obsahuje jádro jednoho nebo několika odstavců.
3. Napište si do sešitu první heslo! Podtrhněte je!
4. Najděte si v článku odstavce, které odpovídají obsahem heslu, a znovu si je přečtěte!
5. Stručně (heslovitě) poznamenejte si pod nadpis *hlavní fakta* odstavců!
6. Bude-li to někde možno, nakreslete si jednoduchý obrázek, mapku a pod.!
7. Jste-li hotovi, postupte k dalším heslům a počínejte si tak jako při zpracování prvního hesla!
8. Budete-li mít takto zpracován celý článek, uzavřete jej *přehledem!*
9. Pokuste se potom podle záznamů v sešitě souvisle vyprávěti obsah prostudovaného článku!
10. Odložte učebnici i poznámky a vyzkoušejte se sousedem, dovedete-li samostatně pohovořiti o studované látce!

Několik příkladů zadání úkolů a úloh²⁶⁸

Úlohy pro samostatnou práci.

I. Habsburkové trvale na českém trůně.

1. Ferdinand I. — 2. Ferdinand I. králem českým a uherským. — 3. Vláda Ferdinandova. — 4. Náboženské poměry v Čechách. — 5. Stavovský odboj. — 6. Potrestání odboje. — 7. Pronásledování Českých bratří.

II. V zemi inkvisice.

1. Inkvisice ve Španělsku. — 2. Filip II. a povstání v Nizozemí. — 3. Ignác z Loyoly. — 4. Řád jezuitský. — 5. Jesuité v Praze. — 6. Církevní poměry v Čechách.

III. Na dvoře císaře alchymisty.

1. Rudolf II. a jeho záliby. — 2. Alchymie a astrologie. — 3. Církevní poměry za Rudolfa II. — 4. Čeští bratří. — 5. Rudolf II. a Matyáš. — 6. Rudolfův majestát.

IV. České povstání.

1. Matyáš králem českým. — 2. Volba Ferdinanda II. — 3. Spory o kostely. — 4. Defenestrace. — 5. Počátek českého povstání. — 6. Bedřich Falcký českým králem. — 7. Bitva na Bílé hoře.

V. Msta Habsburkova.

1. Význam bitvy na Bílé hoře. — 2. Popravy na Staroměstském náměstí. — 3. Konfiskace. — 4. Protireformace. — 5. Obnovené zřízení zemské.

²⁶⁷ Štorch, E., Čondl, K.: *Pracovní učebnice dějepisu. Díl třetí*. 1. vydání, 1937, s. 3

²⁶⁸ Štorch, E., Čondl, K.: *Pracovní učebnice dějepisu. Díl třetí*. 1. vydání, 1937, s. 37-38 a Štorch, E., Čondl, K.: *Pracovní učebnice dějepisu. Díl třetí*. Dotisk pro školní rok 1948/49, 1948, s. 219-220

Procvičení:

1. Do poznámkového sešitku: Ferdinand I., krvavý sněm, inkvisice, Filip II., Alba, Vilém Oranžský, Ignác z Loyoly, jezuité, Maxmilián II., česká konfese, Rudolf II., alchymie, astrologie, Jan Blahoslav, Kralická bible, Karel starší ze Žerotína, Matyáš, Rudolfův majestát, česká dvorská kancelář, Ferdinand II., defenestrace, V. Slavata z Chlumu, Jaroslav Bořita z Martinic, Bedřich Falcký, Karel z Lichtenštejna, Dietrichštejn, protireformace, konfiskace, dragonády, Václav Hollar, Karel Škréta, Pavel Skála ze Zhoře, Pavel Stránský.

2. Na časovou přímku zakresli všechny důležité letopočty.

Četba: Zikmund Winter: Mistr Kampanus. — V. Beneš Třebizský: V podvečer pětileté růže. — Trnová koruna. — Dokonáno jest. — Fr. Homolka: Pro víru otců. — Fr. J. Čečetka: Dcera exulantova. — Al. Jirásek: Skály.

Úkoly.

1. Vypytejte se, jak byla provedena pozemková reforma u vás!
2. Jak se u vás potírá nezaměstnanost?
3. Jak se vaše obec zvelebila od převratu?
4. Jak vaše obec posledně volila? (Soupis a počet hlasů.)
5. Jaké svobody zabezpečuje naše republika svým občanům?
6. Jak se stará republika o chudý pracující lid?
7. Jak připravuje republika svou obranu proti případnému útoku?
8. Jak se může mládež připravovati k obraně republiky?
9. Které politické strany jsou zastoupeny ve vládě?
10. Zasedá ve vládě také některý ministr Slovák?

Úlohy pro samostatnou práci.

I. Ve vlastním státě.

1. Ústava. — 2. Sociální reformy. — 3. Pozemková reforma. — 4. Zákroky hospodářské. — 5. Maďarský vpád. — 6. Malá dohoda. — 7. Stejná práva. — 8. Znovuožití Slováků. — 9. Zesílení Slováků. — 10. Československá jednota. — 11. Školství. — 12. Zdraví lidu. — 13. Svoboda politická. — 14. Svoboda náboženská. — 15. Stavební ruch.

II. Světová krise.

1. Přesycení. — 2. Drahota. — 3. Nezaměstnanost. — 4. Hospodářská krise. — 5. Vadné uspořádání společnosti. — 6. Nutnost sociálních oprav. — 7. Rakousko. — 8. Německo. — 9. Maďarsko. — 10. Polsko. — 11. Rumunsko. — 12. Jugoslávie. — 13. Itálie. — 14. Francie. — 15. Rusko. — 16. Severské státy. — 17. Jižní státy. — 18. Vel. Británie. — 19. Spoj. státy. — 20. Japonsko. — 21. Mexiko. — 22. Sociální poměry neuspokojivé. — 23. Smutné úkazy. — 24. Výš!

III. Šťastná volba.

IV. Druhá světová válka.

1. Německá panstvíchtivost. — 2. Československo překáží Němcům. — 3. V porobě. — 4. Začátek nové světové války. — 5. Vpád do Ruska, osudný krok Hitlerův. — 6. Obrat i na jihu. — 7. Porážka Německa. — 8. I Slovensko vstává. — 9. Kapitulace fašismu. — 10. U nás. — 11. Utrpením do nového života.

V. Poslání dějin.

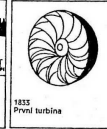

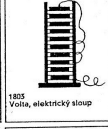

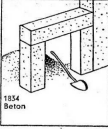
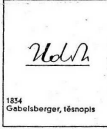

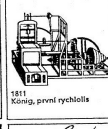

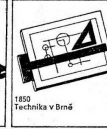

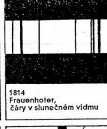

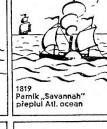
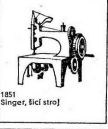

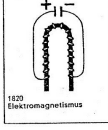

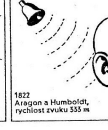

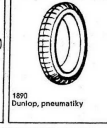

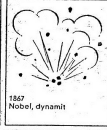

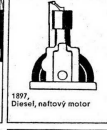

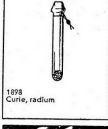
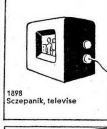

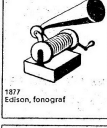

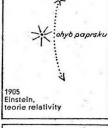

1. Čsl. státní myšlenka podle dr. Ed. Beneše. — 2. Pro lepší svět. — 3. Jsme a zůstaneme demokraty. — 4. Důvěra v budoucnost. — 5. Jednota Čechů a Slováků. — 6. Slovo k mládeži: Vytrvalost! — 7. Význam dějepisu. — 8. Dobrý republikán — dobrý člověk! — 9. V mládeži budoucnost — 10. Naděje v lepší svět: světové bratrství.

Procvičení:

1. Vyhledej si v textu všechna významná jména osob, cizí slova, nové pojmy, zapiš si je do poznámkového sešitku a vysvětli jejich význam!
2. Vyhledej na mapě místa, o nichž se v článku mluví!
3. Sestav přehled významných událostí!

Četba: Jos. Fischer, Vůdcové a tradice (Palacký, Havlíček, Masaryk). — Ústava republiky československé. — Lída Merlíková, Tatíček Masaryk. — R. Svačina, Naši veličáni. — A. Sturm a V. Osvald, Dr. Ed. Beneš. — Jar. Fr. Urban, President dr. Edvard Beneš. — Jan Petrus, Muž činu (dr. Beneš).

Přehledy vynálezů a objevů²⁶⁹

 1754 Divišův bromosvod	 1757 Císařvil pílpařstla nauku Kopernikovu	 1769 Wati, první pární stroj (Carpasolo)	 1769 Cugnot, první pární vůz	 1781 Jozef II. znalí nevolněvní	 1829 Ressel, pohánějí loď troubam	 1829 Stuzhenson, osobní vlak	 1829 Fabaci harmonika	 1830 První vysoká pec ve Vítkovicích	 1832 Purkinův objevní zářkovou buřku
 1782 Balón bratři Montgolfierů	 1786 První pární mlyn	 1791 První žamská výřtave v Praze	 1792 Svítiljyn	 1801 Pární omnibus v Londýně	 1831 Faraday, indukční elektrifina	 1832 Fosforové zápalky	 1832 Koňská dráha Linec-Budějovice	 1833 První turbína	 1835 Elektromagnetický telegraf
 1801 Jacquard, tlační stroj	 1802 První řepný cukrovár	 1805 Volta, elektrický sloup	 1803 Girard, stroj na spláďení lna	 1804 První lokomotiva	 1834 Beton	 1834 Gabelsberger, těsnopis	 1836 Zlatonice Videk-Bmo (Praha)	 1837 Morseův telegraf	 1839 Daguerre, fotografie
 1805 Fulton, kolový párník	 1805 Wace, ocelová pera	 1811 König, první rychlošif	 1811 První stolní papírna v Anglii	 1815 Stephenson, lokomotiva pro ušalné doly	 1840 Poštovní známky (Anglie)	 1844 Rychlostní žvířta (513.000 km)	 1847 Průmyslové osvětlení v Praze	 1847 Uspávaní chloroformem	 1850 Technika v Bmě
 1813 Mechanický stav	 1814 Frauenhofer, žáry v slunečném vídnu	 1815 Izovy, bezpečnostní kaban	 1817 Bořeč, první kolový párník na Vltavě	 1819 Přemk „Savannah“ přeplul Atl. oceán	 1851 Singer, bílý stroj	 1851 Kabel Francie-Anglie	 1852 První veřejná lidová knihovna (Manchester)	 1854 Most přes Niagara (200 m)	 1855 Michaux, velocipéd
 1820 Elektromagnetismus	 1821 Elektrický obkuk	 1822 Aragon a Humboldt, rychlostní ovak 555 m	 1824 Champollion, rozkódování hieroglyfy	 1827 Prattův Voverkov, české neřadko	 1855 Petroljová lampa	 1855 Bessemer-Zenger, nová ocel	 1859 Darwin, vývojové teorie	 1859 Kirchhoff, spektrální analýza	 1860 J. Huxnik, světelná (fototypie)
 1860 První podzemní dráha (Londýn)	 1863 Obvozní stroj v U. S. A.	 1864 Učitel F. Reis, telefon	 1865 Zabeton	 1866 Kabel Evropa-Amerika	 1888 Gramofon	 1889 Eiffelova věž (Paříž)	 1890 Křič, hlubotník	 1890 Dunlop, pneumatiky	 1895 Elektrická dráha v Praze a v Teplicích
 1866 Dymna	 1867 Noval, dynamit	 1869 Doplnice	 1869 Mendelův, souřtava prvků	 1869 Lasevas, sušecský průplav	 1891 Lumière, filmový kinematograf	 1895 Röntgen, X-papřky	 1896 Šáecí stroj	 1897 Marconi, telegrafie bez drátu	 1897 Diesel, nařvový motor
 1872 Laima, první automobil	 1875 Remington, prační stroj	 1874 Švýcarská poštovní úřie v Bernu	 1875 Koňská tržmav v Praze	 1876 Jablůvkov-Křič, obkuková lampa	 1893 Curie, radium	 1899 Sčepanik, televize	 1899 ANGLIE z. FRANCIE	 1900 Telegrafová souřtava 100.00 slov za minutu	 1901 Dymon obkuk Eiffelovu věž vzducholodí
 1876 Bell, moderní telefon	 1877 Edison, fonograf	 1877 Pictet, zkapaňní vzduch, křič, voda, křič, obkuk	 1878 První kinematolum (Cochin)	 1879 Edison, žárovka	 1901 Marconi, telegrafie bez drátu přes Atlantický oceán	 1902 Pěhraďa Nila u Assuanu	 1905 Einstein, teorie relativity	 1905 Wrightové, hodinu v letadle	 1906 Zeppelin, vzducholod
 1879 Bicykl s řetězem	 1881 První elektrická dráha (Berlín)	 1881 Akkumulátor	 1881 Gotthardský tunel (15 km)	 1882 Koch objevil bacil tuberkulózy	 1907 Rádiová elektronová lampa	 1909 Břibřol, přeřtělí kanál La Manche	 1909 Peary, objeví severní pól	 1911 Amundsen, objeví jižní pól	 1911 Průplav panamský
 1885 Pární turbína	 1885 Auto s benzínovým motorem	 1885 Auer, plynový hořák	 1885 Motocykl	 1885 Pasteur řadí vřetěkinu	 1917 Zakamenějí most (549 m) v Quebecu (Kanada)	 1919 Dva angličtí piloti přeřtělí oceán	 1917 Lindbergh, N. York—Paříž za 33h, h.	 1922 Přehraďa Dněprostroj	 1923 Piccardův let do stratosféry

²⁶⁹ Štorch, E., Čondl, K.: Pracovní učebnice dějepisu. Díl třetí. 1. vydání, 1937, s. 97, 98, 139 a 140

Ukázka rozboru – *Lovci mamutů*

Lovci mamutů

Kniha je složena z pěti oddílů, dále se členících na menší kapitoly. „*První díl Na břehu Dyje a druhý V jeskyni byly napsány naposledy (1935-36), třetí díl Na křižovatce pravěkého lidstva tvoří v podstatě Lovci sobů a mamutů (1932), čtvrtý Ve středních Čechách je posázavský příběh V lovecké tlupě (1931) a pátý, Na Bílé skále – to jsou konečně původní Lovci mamutů z roku 1918.*“²⁷⁰

Lovci mamutů jsou dodnes jedním z nejčtenějších děl Eduarda Štorcha. I po více než sedmdesáti letech, jež uběhly od jejich prvního vydání, patří mezi dětmi stále k nejoblíbenějším a u nás i ve světě se dočkali mnoha vydání. Próza je primárně určena dětem, funkce estetická se zde proto prolíná s funkcí poznávací a didaktickou, přičemž právě na funkci didaktickou je v této próze kladen mnohem větší důraz, než je tomu v dalších Štorchových pracích. Poměrně výrazně se v *Lovcích mamutů* uplatňují rovněž rysy dobrodružného a historického románu – lovci během své dlouhé cesty čelí mnoha smrtelným nebezpečím, ale zdárně je překonávají a neustále pokračují dále.

Próza nemá jednotný děj – skládá se z mnoha kratších povídek, které jsou propojeny týmiž postavami. Eduard Štorch chtěl dětskému čtenáři pomocí poutavého příběhu přiblížit co nejvíce tehdy známých vědeckých poznatků. Aby mohl vše přirozeně zaznamenat, nechal loveckou tlupu cestovat z jižní Moravy až na území dnešní Prahy. V jednotlivých dobrodružstvích se pak snažil zachytit nejdůležitější fakta o způsobu života pravěkých lidí, o jejich chování, vzhledu i kultuře. To vše prostřednictvím příběhu – místo prostého popisu nějakého nálezu, zaznamenal jeho tvorbu apod. „*Historičnost, která sama o sobě by mohla vyznít suše a nezáživně, zastírá Štorch dovedně líčením života plného všedních starostí o obživu a bezpečnost tlupy, vykreslením drobných i strhujících příhod, a to tak přesvědčivě, že je malý čtenář přijímá, jako by se odehrávaly před jeho zraky. [...] Snad by si neuvědomil časovou propast, která ho dělí od hrdinů ze stránek knihy, kdyby ji autor často nepřipomněl zmínkou o primitivních znacích jejich života [...].*“²⁷¹

Eduard Štorch své vyprávění opírá o konkrétní archeologické nálezy, na které navíc často přímo odkazuje (zejména v případě jednotlivých hrobů). Nejvýznamnější naleziště sídlišť pravěkých lovců jsou na Moravě, právě zde se proto odehrávají první tři části *Lovců mamutů*. Autor tak zavádí čtenáře nejprve do kraje pod Pavlovskými vrchy u Dolních Věstonic, kde se našly „*zbytky chat, zahloubených do země, keramická pec na vypalování*

²⁷⁰ Sklenář, K.: *Bohové, hroby a učitelé*. 1. vydání, 2003, s. 256

²⁷¹ Hrala, J.: *Doslov*. In Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 291

hliněných předmětů a mnoho drobných sošek zvířat, ptáků a hlavně slavná věstonická venuše.“²⁷² Poté pokračuje přes Moravský kras a přibližuje nálezy z tamní jeskyně Pekárna až se nakonec dostává k dalšímu významnému nalezišti, jímž je Předmostí u Přerova. V této lokalitě byly nalezeny „pozůstatky několika ohnišť, nejrůznější nástroje a sošky, dokonce i z kříšťálu, a kosterní zbytky obrovského množství mamutů.“²⁷³

Pravěká sídliště však byla objevena i na území Čech – např. v Praze byl roku 1908 v cihelně Na báni nalezen pazourkový hrot z oštěpu, ve tvaru vavřínového listu, a mnoho kostí pravěkých zvířat. Další nálezy pak pocházejí ze Šárky, Jenerálky, Kobylis, Libně či dnešní Bulovky.

Štorch v *Lovcích mamutů* zpracoval také soudobé poznatky o tehdejších životních podmínkách – na Moravě bylo poměrně velmi příznivé podnebí, a proto se zde zdržovalo velké množství zvěře, na rozdíl od toho v Čechách byla „rozlehlá tundra s věčně zmrzlou půdou, v létě se tu rozlilo Labe a utvořilo množství bažin a jezírek, v zimě se tu proháněly sněhové vichřice.“²⁷⁴ Svě čtenáře seznamuje také s tehdejší faunou, která je obvykle doložena kosterními pozůstatky či různými uměleckými předměty, jako jsou drobné sošky z pálené hlíny nebo vyřezávané kosti, kly a parohy. Potřebné informace čerpal především z Brehmova *Života zvířat*, Jandova *Přírodopisu I* apod.

DĚJ

Příběh se odehrává před 20-30 tisíci lety na území dnešní Moravy a Čech a zachycuje cestu tlupy pravěkých lidí z oblasti Dolních Věstonic až na Bílou skálu v Praze. Tlupa musí postupně překonávat mnoho překážek a často je vystavena velkému nebezpečí v podobě hladových vlků, rozzuřených nosorožců, jeskynních lvů a medvědů. Velmi nebezpečné jsou také tehdejší zimy, zvláště pokud tlupa nemá oheň, který jim dává teplo a chrání je před divokou zvěří. Příběh končí ve chvíli, kdy chlapci Kopčem a Veverčák objevují způsob, jak rozdělat oheň rychlým otáčením smrkového dřívka ve zvířecí kosti. Poskytují tak tlupě jistotu, že již nikdy nezůstane bez životně důležitého ohně.

PŘÍRODA

V této knize příroda nehraje až tak velkou úlohu – je zde pouze prostředím, v němž se vše odehrává. Dalo by se říci, že pro paleolitické lovce krása přírody příliš neznamena, protože „květy nelze jíst, ať jsou sebekrásnější.“²⁷⁵ Jejich zájem o ni se omezoval pouze

²⁷² Macháčková, M.: *Pravěk v díle Eduarda Štorcha*. 1. vydání, 1970, s. 11

²⁷³ Macháčková, M.: *Pravěk v díle Eduarda Štorcha*. 1. vydání, 1970, s. 7

²⁷⁴ Macháčková, M.: *Pravěk v díle Eduarda Štorcha*. 1. vydání, 1970, s. 6

²⁷⁵ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 134

na dobrou znalost zvěře a způsobu jejího života – tedy na to, co lovci nutně potřebovali k úspěšnému lovu; popř. na povědomí o tom, co je jedlé a co jedovaté, jaké bylinky se na co hodí apod.

Nejpodrobnější popis přírody se objevuje v části *Na křížovatce pravěkého lidstva*. Čtenář se jeho prostřednictvím dozvídá, jaké druhy rostlin tehdy asi existovaly – „*Povrch země je pokryt drobnými kvítky. Nesmírné množství sněženek, sasanečků a fialek pokrývá stráně údolí a v skalnatých žlabech vykukují modré podléšky a žluté podběly, pozdravující se s fialovými zvonci konikleců a žlutými sluněčky hlaváčků a pampelišek výslunných pažitů. Rozsáhlé skupiny nádherných modrých hořců a bílých čemeřic pokrývají teplé stráně jako květové koberce.*“²⁷⁶ Naopak v částech *V jeskyni* a *Ve středních Čechách* se popis přírody vůbec neobjevuje a v poslední části *Na Bílé skále* se Štorch při popisu krajiny omezuje jen na pouhé konstatování, že „*řídký jehličnatý prales je promíchán sem tam listnatým porostem.*“²⁷⁷

Eduard Štorch svým čtenářům prostřednictvím příběhu přirozeně přibližuje i tehdejší faunu – kromě mračen komárů a různých mušek zde žili např. zajáci, lumíci, lišky, vlci, rosomáci, antilopy sajky, divocí koně, sobi, nosorožci, jeskynní lvi, medvědi, různé druhy ptactva (husy, kachny, čírky atd.) a samozřejmě mamuti. V případě některých zvířat je připojen i kratičký popis – např. nosorožec je „*ohromný huňatý netvor s dvěma ostrými rohy na nose, napřed velkým a za ním malým.*“²⁷⁸ Velmi nebezpečnou šelmou byl tehdy také tygr machairodus s velikými, šavlovitě zahnutými špičáky.

ZPŮSOB ŽIVOTA

Paleolitictí lidé se živili jen lovem a sběrem – neznali zemědělství, tudíž je nic trvale nepoutalo k půdě a oni neustále putovali z místa na místo (za zvěří, za lepšími podmínkami apod.). Obvykle se usazovali v blízkosti vodních toků, kde byla hojnost potravy. Podle názoru dnešních odborníků tehdy pracovalo jen asi 35% obyvatel tábora a k sehnání denní potravy jim stačily pouhé dvě až tři hodiny. Dnes by však lovci a sběrači existovat nemohli – velké plochy zemědělské půdy totiž ponechávají příliš malý prostor pro jejich potravu.

Základní společenskou jednotkou byla tlupa, tvořená asi pětadvaceti až třiceti lidmi (tzn. čtyři až pět rodin se dvěma až pěti dětmi). Např. o nepřátelské tlupě Eduard Štorch říká, že byla velmi silná, protože v ní bylo „*jeden a půl tuctu lovců.*“²⁷⁹ Ženy a děti, jichž

²⁷⁶ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 134

²⁷⁷ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 234

²⁷⁸ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 68

²⁷⁹ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 201

bylo ještě více, nepočítá. Dnešní vědci zastávají názor, že v malých tlupách žili lidé jen v zimních měsících. Na jaře se podle nich tlupy spojovaly do větších skupin a usazovaly se v oblastech migrace zvěře. V místech, kde lidé žili během letních měsíců, se pak často objevují jeskyně s nástěnnými malbami.

Jako zbraně paleolitickým lovcům obvykle sloužily různé kameny a klacky. Na výrobu oštěpů se používaly dubové, jasanové nebo habrové klacky, na nichž lovci vytvořili hroty, které utvrdili v ohni a pak je ještě vyhladili drsnými kameny. Kamenné palice si vyráběli např. z tvrdého buližníku, který sobími šlachami přivázali ke svazku prutů. Hroty na oštěpy, kopí nebo harpuny se dělaly z vhodných kostí; šídla, šipky a jehly pak ze sobí lopatky. Z mamutích kostí se vyráběly např. jehly s provrtanými oušky, škrabky, velké lžíce, vidlice na maso, harpuny na lov ryb atd. Sobí parohy často sloužily jako rukojeti pazourkových nožů, které v nich byly tmeleny smůlou. Některé nástroje se vyráběly z kamenů připravených řekou (např. křišťál, chalcedon, rohovec, jaspis, karneol, břidlice a porfýr). Nejcennější surovinou na výrobu zbraní a nástrojů byl však vzácný pazourek, z něhož se daly kamenem oddělovat ostré lupeny – vznikaly tak ostré hroty, nože, škrabadla apod.

Prostřednictvím příběhu je zde dětskému čtenáři přiblížen také způsob lovu mamutů pomocí velkých pastí na mamutích stezkách – „*Lovci vybírají písek, hlínu i kameny, dloubají a ryjí silnými dřevy, až z nich stékají potůčky potu. Jáma se zvětšuje. Náčelník pobízí k usilovné práci a posílá na Bílou skálu, aby i ženy a dívky přišly na pomoc.*“²⁸⁰ Když bylo vše hotovo, „*ženy a děti nalámaly větve a pokryly jimi jámu. Navrch naházely hlínu, trávu a listí.*“²⁸¹ Mamut chycený do pasti byl posléze ubit těžkými kameny.

Skutečnost, že pravěcí lidé zdobili kosti apod., zachytil Eduard Štorch nenápadným konstatováním, že Njan do vyhlazené plochy mamutího žebra, upraveného na široký nůž, vyřezal několik čar, „*v nichž bylo možno za chvíli poznat pasoucího se zuba*“, „*na druhé straně obtáhl celou plochu čepele dlouhou čárou a uvnitř pak vyryl dvě koňské hlavy.*“²⁸² Podobně přiblížil názorným popisem výroby také Věstonickou venuši – „*Figurka na píd' vysoká má lidskou podobu: hlavu, tlusté tělo a dvě nohy po kolena. Paže jsou hrubě naznačeny, zato s trupem si dává Njan hodně práce. Pracuje tenkou kostí a pečlivě vyhlazuje povrch figurky; někdy jej trochu ovlažuje vodou. Silně vyznačuje veliká prsa. Ještě tuhle malým dolíčkem naznačí pupek a na hlavě šikmé rýhy znázorní oči – a dílo je*

²⁸⁰ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 235

²⁸¹ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 235

²⁸² Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 42

hotovo.“²⁸³ Podle Štorcha měla tato známá figurka, vyrobená z hlíny smíchané s moučkou z rozdrčených mamutích kostí, představovat Kopčemovu matku Nianu.

Jako součást dětského hraní zde Štorch zachytil i tvorbu nástěnných maleb – Veverčák „zvedl opálený pazourek a přikreslil jím k rozmáznuté hlíně na stěně dva rohy. Opravdu – i Kopčem poznal v nahodilé skvrně zubra. Hned také pohozeným uhlíkem přikreslil zubrovi ještě ocas.“²⁸⁴ Kromě toho je zde popsána také technika malování – Kopčem „brzy zpozoroval, že se mu zvlášt’ pěkně malovalo sazemi, do nichž nastříkal trochu mastnoty z opékaného masa. Seškrábal ze stěny takové mastné saze, a když jich neměl dost, přimíchal do sazí úmyslně trochu tuku. Veverčák už zatím zlepšil malbu tím, že namáčel do mastné barvy odkrojek jezevčí kožešiny, nabaleny na dřívku.“²⁸⁵

Mimo jiné zde Eduard Štorch velmi názorně popisuje také rozdělování ohně – nejprve pomocí křesání kamenů (pazourku, křemene aj.): Huňáč „křesal, až jiskry sršely. Za chvíli zakroužil z mechu malinký obláček dýmu a v dešti jisker se zvětšoval. Huňáč odložil kameny, a skloniv hlavu až k zemi, zlehka dýchl do mechu. Obláček dýmu odvanul. Huňáč foukl ještě a ještě jednou. V mechu se ukázal červený ohýnek.“²⁸⁶ Později rychlým otáčením smrkového dřívka ve zvířecí kosti: Kopčem využil vedle položený luk, jehož tětivou ovinul smrkovou hůlku, kterou pak vložil „do začernalé jamky v borovém dřevě a začal usilovně lukem tahat sem a tam. Hůlka se v dolíčku rychle točila.“²⁸⁷ Poté přiložil k jamce několik peříček z Veverčákovy čepice a zafoukal – „najednou blesklo světélko, peříčka chytla – a zahořel plamének... Největší vynález v lidských dějinách byl učiněn!“²⁸⁸

SÍDLIŠTĚ

Eduard Štorch v této próze postupně zachytil několik způsobů sídlení pravěkých lidí. Nejčastěji žila jeho lovecká tlupa ve stanech z různých kůží, které své obyvatele chránily před deštěm a větrem. Prostor uvnitř stanů býval vystlán suchou trávou.

V Moravském krasu žila tlupa v prostorné jeskyni, v jejíž zadní části lovci objevili podivné kamenné pahýly visící ze stropu či stojící v cestě (stalaktity a stalagmity). Mírný průvan v jeskyni pak svědčil o tom, že jeskyně musí být propojena s dalšími dutinami, lovci to však příliš nezkoumali. Jeskyně pro ně byla velmi dobrým útočištěm.

²⁸³ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 40

²⁸⁴ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 109-110

²⁸⁵ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 110

²⁸⁶ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 101

²⁸⁷ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 287

²⁸⁸ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 287-288

Posledním způsobem sídlení byla ve sněhu vyhrabaná doupata, vystlaná různými kožešinami, v nichž lovci (podobně jako Eskymáci) přečkali na Bílé skále zimu.

SPOLEČNOST

Společnost starší doby kamenné byla spojována příbuzenstvím v ženské linii. Kopčem a ostatní děti znali své matky, ale jejich otcové pro ně příliš neznamenali. „*Kopčem se cítil poután jen k matce, jež ho od malička opatrovala. Otcem a ochráncem mu byla vlastně celá tlupa.*“²⁸⁹ Podle dříve uznávané hypotézy švýcarského historika a etnografa Johanna Jakoba Bachofena (1815-1887), kterou přijali i mnozí další, se mělo jednat o tzv. **matriarchát** – „*vývojový stupeň prvobytně pospolné společnosti s vedoucím postavením ženy.*“²⁹⁰ Dnešní odborníci však používají spíše pojem **matrilinárta**²⁹¹ a přiklánějí se k názoru, že si tehdy byla obě pohlaví společensky rovna (žádné tedy nebylo nadřazené). Mezi muži a ženami pak existovala jen určitá dělba práce podle jejich přirozených schopností – muži lovili, ženy sbíraly jedlé plody, staraly se o oheň, připravovaly pokrmy a pečovaly o děti. Žena byla navíc pravděpodobně uctívána jako ochránkyně a zachovatelka života (kult ženy-matky). Toto uctívání bylo provázeno náboženskými obřady, při nichž měly velký význam sošky ženských postav (tzv. venuše). K posílení postavení muže (a zároveň výraznému oslabení postavení ženy) v rodině i ve společnosti došlo až na počátku eneolitu, kdy začala výrazně nabývat na významu mužská činnost – počátek **patriarchátu**.

V rozporu s tím mi připadá názor, že smrtí Niany utrpěl Njan pouze ztrátu člověka, který mu na loveckých cestách nosil jeho stan a žvýkal kožešiny, aby hezky změkly – „*ztratil ženu, statnou a spolehlivou služebnici, kterou si kdysi vyměnil za překrásnou medvědí kožešinu.*“²⁹² Podobně nadřazený je postoj chlapců k dívkám – „*Nechtěli si s nimi hrát. Vždyť z hochů budou jednou lovci, [...] jak by se tedy mohli zahazovat hrou s holkami, které žvýkají kožešiny! Muži jsou panstvo, i když jsou ještě malí, že ani luk nenapnou.*“²⁹³ Možná je to ale zapříčiněno také stavem společnosti v době Eduarda Štorcha, kdy většinu významnějších povolání stále ještě zastávali pouze muži a jejich ženy měly obvykle na starost jen domácnost a společenské záležitosti.

Ženy se v době kamenné podle Štorcha získávaly výměnou či únosem – Njan si přivedl Ščektu, mladý Had, příslušník cizího kmene, unesl Lasičku – „*Zmocnil se jí, jest jejím*

²⁸⁹ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 32

²⁹⁰ Havel, J., Kovářik, J., Novotný, M.: *Kde bydlely Venuše*. 1. vydání, 1989, s. 154

²⁹¹ Matrilinárta je uspořádání, v němž se osobní atributy, privilegia a majetek dědí v mateřské linii (jde tedy o spojování příbuzenstvím v ženské linii). Běžná je dodnes u některých indiánských kmenů v Severní Americe.

²⁹² Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 22

²⁹³ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 9

*pánem a ona musí jít, kam ukazuje.*²⁹⁴ Výjimkou je v této knize pouze Mamutík, který získal Ďargu jako poctu. Ďarga byla dcerou náčelníka a příslušníci její tlupy ji Mamutíkovi dali za ženu, aby tak zpečetili spojení obou tlup.

Eduard Štorch navíc pro tuto dobu vytvořil systém jakýchsi pravidel (zákonů), jimiž se lidé podle něj bezpodmínečně řídili. Jedním z těchto pravidel je *„lovecký zákon, děděný v tlupě z pokolení do pokolení, který hlásá, že je k ničemu, kdo podléhá tělesné slabosti.*²⁹⁵ Každé větší dítě se proto snažilo potlačit svou bolest a neplakat, protože slzy by byly ukázkou jeho slabosti.

Dalším všeobecně uznávaným zákonem bylo podle Štorcha pravidlo, že *„zvěř patří vždy domácí tlupě. Šíré území, z něhož lze spatřit dým táborového ohně, je pro každého cizího lovce ‚tabu‘, to jest území zapovězené.*²⁹⁶ Pokud však byla cizí tlupa silnější a početnější, právo přestalo hrát roli – slabší museli ustoupit a útekem si zachránit alespoň holý život. *„Vetřelci ukořistí všechny zásoby kožešin, náradí, nástrojů a zbraní i se všemi stany, pěkně zařízenými.*²⁹⁷

Poslední ze zaznamenaných zákonů pak říká, že *„nikomu není dovoleno lovit zvěř samostatně!*²⁹⁸ Kdo odmlouval a stavěl se proti zákonům tlupy, byl vyhnán – musel odejít a starat se o sebe sám. Podle Eduarda Štorcha bylo vyhnání z tlupy nejstrašlivějším trestem starší doby kamenné. V tehdejších podmínkách se to totiž rovnalo téměř trestu smrti – samotný člověk neměl šanci přežít. Navíc lidé tehdy podle Štorcha ještě neuměli rozdělávat oheň, a museli ho proto hlídat a chránit – uhlídat oheň bylo náročné v početné tlupě (v této knize o něj přišli celkem třikrát), natož aby ho hlídal opuštěný jedinec.

Lovci nosili kolem krku šňůrky s různými zvířecími zuby či kůstkami jako důkaz své statečnosti a lovecké zdatnosti. Ženy si pak své kožené zástěrky zkrášlovaly různými mušličkami a ozdobnými šňůrkami. Tehdejší lidé byli velmi otužilí, obvykle proto chodili téměř nazí a bosí – *„jejich tvrdě ošlapaná chodidla ani necítí ostré kaménky, pichlavé traviny a ostnaté větvičky.*²⁹⁹ V zimě však bývaly velmi kruté mrazy, a tak se před nimi lovci museli pečlivě chránit. Nohy si ovazovali různými kůžemi, nosili hřejivé kožešiny i čepice a jakési rukavice. Např. Mamutík – *„Všecek je zabalen v kožešině. Na hlavě má čepici obroubenou psí kůží. Zahaluje mu celou hlavu až po bradu jako kukla a přiléhá*

²⁹⁴ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 183

²⁹⁵ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 10

²⁹⁶ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 54

²⁹⁷ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 57

²⁹⁸ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 233

²⁹⁹ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 15

na ramena. I na nohou je chráněn teplou sobí kůží, nad kotníky přivázanou. Uvnitř má nacpáno mechu a suché trávy.³⁰⁰

V *Lovcích mamutů* se několikrát objevuje motiv stravování – Eduard Štorch vždy zdůrazňuje, že pro tehdejší lovce byly velkou pochoutkou především čerstvé syrové vnitřnosti (např. játra apod.) a morek, vysávaný z dutých kostí. Kromě toho si lidé velmi pochutnávali také na obsahu střev a žaludku (rozemletý mech, okořeněný různými bylinkami) a pili řinoucí se krev zvířat. V době nedostatku pak nepohrdli ani drobnými rybami, hlemýždi a hraboši. Nejprve jedli lovci (muži), teprve poté se mohly nasytit také ženy a děti. V dobách hojnosti se lidé přecpávali, aby si vytvořili tukové zásoby, z nichž pak čerpali v době hladu. Nemohli si dělat zásoby jídla na delší dobu – maso se jen sušilo na slunci nebo se udilo v dýmu. Dlouhodoběji se dalo uchovávat pouze v zimě, kdy bylo zmrzlé. Velikou výhodou však nebyly ani doby hojnosti. Přemíra masa totiž způsobovala zlé nemoci, k jejichž šíření tehdy přispívala i všeobecná nečistota – „V tábore řádl břišní tyfus, viklavost zubů, vyrážky a vředy. Všichni obyvatelé byli pokryti obtížnými příživníky.“³⁰¹ Pravěcí lovci to ale příliš neřešili, žili především přítomností a na budoucnost mysleli jen málokdy.

Pro lepší trávení lidé jedli šťovík, pelyněk, mladé pupeny orobince i jiných bahenních rostlin, mladé pupeny jeřábu a různé hořké kořeny. Jelikož se tehdy živili kromě lovu také sběrem, byly nedílnou součástí jejich jídelníčku i různé lesní plody jako jahody, borůvky, maliny, brusinky, bukvice, žaludy, šípky a jeřabiny.

DUCHOVNOST

Eduard Štorch nezmiňuje žádné náboženství, omezuje se jen na tvrzení, že lidé byli tehdy přesvědčení, že „odnětí ohně znamená i odnětí loveckého zdaru.“³⁰² Každá tlupa proto střežila svůj táborový oheň před nepřáteli – ten, kdo se pokusil ho ukrást a byl přistižen, musel zaplatit svou smrtí. Štorch zastává názor, že tehdejší lidé měli jen velmi primitivní víru, založenou na kontrastu dobra a zla. Aby se před zlem ochránili, nosívali různé amulety, zavěšené na krku apod.

Podobně jako u některých primitivních národů mělo být zvláštní poctou pro vítězné bojovníky srdce zabitého protivníka. Věřili, že jeho snědením získávají dřívější sílu onoho nepřítele. Z těl nepřátel proto bývala často vystrojena společná hostina.

³⁰⁰ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 278-279

³⁰¹ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 173

³⁰² Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 243

Dnešní odborníci považují za součást náboženských rituálů i tzv. venuše – ženské sošky představující zralé ženy všeho věku. Dnes je jich známo asi 200 kusů, jsou zobrazeny nahé i oblečené. Známa Věstonická venuše je v této knize zachycena jen jako Njanova vzpomínka na mrtvou Nianu, což je však dětskému čtenáři jistě mnohem bližší.

OBCHOD NEBOLI SMĚNA

V této době převažoval výměnný obchod s pazourkem. „*Pazourkové pecky až odněkud z křídových skal v Belgii nebo z baltského pobřeží putovaly už v dávném pravěku jako důležitý předmět výměnného obchodu k hornímu Dunaji, na Moravu i k nám.*“³⁰³

Lovci z Bílé skály se vydali za výměnným obchodem do údolí Dalejského potoka (Prokopské údolí), kde sídlila spřátelená tlupa. Za potřebné pazourky hodlali „zaplatit“ hustými a hebkými zimními kožešinami a sobími parohy. V jeskyni, v níž prokopská tlupa sídlila, pak byly roku 1883 nalezeny lidské a sobí kosti.

POHŘBÍVÁNÍ

V Lovcích mamutů je zachyceno několik pohřbů, při jejichž popisu Eduard Štorch vycházel ze skutečných archeologických nálezů. Prvním byl pohřeb Niany (Kopčemova matka), jejíž tělo bylo zakryto velikou mamutí lopatkou a poté zaházeno hlínou – tento hrob byl nalezen 4. listopadu 1927 poblíž Dolních Věstonic. Dalším byl pohřeb mladého lovce pod kopcem Špilberkem. K němu do hrobu byl položen i jeho „*skvostný náhrdelník: několik set trubiček z přřízaných lasturek a kostěných koleček, navlečených na tenkém řemínku*“³⁰⁴, a mužská figurka vyřezaná z mamutího klu. Takovýto hrob byl nalezen v Brně roku 1891.

Společný hrob, objevený roku 1891 v Předmostí u Přerova, Eduard Štorch do příběhu zapracoval, jako hromadný pohřeb dvaceti bojovníků, žen i dětí, kteří zemřeli v boji s nepřátelskou tlupou a byli pochováni společně – „*ostatní členové tlupy pak přinášeli a přivalovali na hrob vápencové balvany i drobné kamení a také několik velikých mamutích lopatek, takže brzy byli mrtví zakryti, že je nebylo vidět. Nakonec ještě obházeli hrob hlínou.*“³⁰⁵

Obvyklé bylo, že každý člen tlupy vložil do hrobu nějaký dárek, jímž se snažil zajistit si do budoucna přízeň mrtvého. Mohl to být pazourkový nástroj či nějaká ozdoba ze zubů a kostí apod.

³⁰³ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 255

³⁰⁴ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 71

³⁰⁵ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 167

POSTAVY

Popis pravěkých lidí, který bych z didaktického hlediska považovala asi za jeden z nejdůležitějších při studiu pravěku, se objevuje až zcela na konci, v části *Na Bílé skále*. Lidé starší doby kamenné byli hubení, téměř bez tuku, ale velmi silní a vytrvalí. Eduard Štorch o nich říká: „většinou jsou nazí; jen někteří mají kolem pasu přivázanou kožešinu – více pro chloubu nežli pro potřebu. Jejich hnědá těla, větrem i deštěm ošlehaná, jsou velmi otužilá. Dospělí muži jsou po všem těle porostlí řídkou srstí; jen jizvy strašných ran z loveckých zápasů jsou holé.“³⁰⁶ Charakteristický byl pro tehdejší lidi také silný chrup se značně vyčnívajícimi špičáky. Začínal se také zvýrazňovat nos, který byl do té doby plochý, jakoby rozplácly, a naopak původně velmi mohutné nadočnicové oblouky postupně ustupovaly do pozadí. Kromě toho Eduard Štorch zmiňuje i to, že tito lovci ještě „nemají tak plná lýtka jako pozdější lidé usedlí. A když prsty u nohou klouzají hlinou, ukazuje se, jak mají palec značně odloučený od ostatních prstů, takže povstává velká mezera.“³⁰⁷

Příslušníci různých tlup se od sebe obvykle lišili úpravou svého vzhledu či ozdobami – např. ženy z Kopčemovy tlupy nosily vlasy rozpuštěné, kdežto Ščekta měla vlasy spletené do malých cůpků, které byly navíc „mezi sebou svázané příčnými pásky.“³⁰⁸ Kromě toho měla Ščekta na bradě vypíchno několik čárek – jednalo se patrně o znamení její tlupy.

Příběh nemá ústřední postavu – v popředí stojí několik členů tlupy, kteří jsou si téměř rovnocenní, přičemž většinu dobrodružství prožívají chlapi Kopčem a Veverčák. Postavy, které v příběhu vystupují, jsou převážně kladné. Záporní jsou jen příslušníci nepřátelské tlupy a chvástavý Rvác, jehož povahu signalizuje i jeho jméno. Ani kladné postavy však nemají jen dobré vlastnosti – v každé z nich je určité množství darebáctví. Dětský čtenář se tak s nimi dokáže snáze ztotožnit, protože jsou mu povahově blízké.

Jména postav obvykle naznačují těsný vztah s přírodou, podobu, schopnost nebo vlastnost svého nositele – např. Huňáč, Rvác, Nohahnát, Tlust'och, Pajda, Vylomený zub, Kopčem (= Kopnut srnčetem), Šklíba aj. Často se jedná o jednoslovná jména zoomorfnní – např. Veverčák, Mamutík, Sova, Zajíc, Žabka, Lasička atd.

Jména označující příslušníky cizí tlupy se zpravidla odlišují, aby se ještě více posilnila vzájemná rozdílnost mezi zvyklostmi obou tlup. Tato jména znějí dosti netypicky, často až exoticky – např. Ščekta, Ďarga, Nunuk, Umink a další.

³⁰⁶ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 235

³⁰⁷ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 235

³⁰⁸ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 47

VLASTNOSTI POSTAV

Eduard Štorch se zde pokusil načrtnout také vlastnosti a schopnosti některých lovců – např. oddaný a silný Vlčí dráp „*umí nejlépe trhat sobí šlachy na nitky a splétat z nich oka a sítě na lapání zvěře a ryb.*“³⁰⁹ Navíc také velmi dobře ví, jak a kam nejlépe nalíčit pasti na lední lišky, rosomáky, vlky, medvědy apod. Nohahnát „*dovede voláním, pískáním, vrkáním, pištěním, mňoukáním a jiným způsobem znamenitě napodobovat zvířecí hlasy a tak kořist přivolat nebo na místě upoutat. Zejména srny a laně dovede přivábit, pískaje na tenký lupen březové kůry.*“³¹⁰ Chytrý, zmužilý a obětavý Mamutík pak umí ze všech nejlépe „*z pazourkového valounku odštěpovat ostrohranné nožičky a přitloukat sekyry z pazourku, rohovce, křemene nebo jiného vhodného kamene.*“³¹¹ Kromě toho dokáže také vybrat nejlepší větev na lučičtě apod.

Je zajímavé, že k bližší charakteristice postav autor přistoupil až v poslední části *Lovců mamutů – Na Bílé skále*. Podle mého názoru je to zapříčiněno hlavně tím, že jednotlivé části byly původně samostatné a právě tato poslední část byla napsána jako první.

ŘEČ PRAVĚKÝCH LIDÍ

Velmi důležitou roli hraje v *Lovcích mamutů* přímá řeč – většina autorů písčích o pravěku se jí záměrně vyhýbala, protože si nebyla jistá, jak by měla vlastně vypadat. Eduard Štorch však zastával názor, že dětská literatura přímou řeč obsahovat musí, snažil se proto vytvořit jakousi její primitivní verzi, která se ale v jednotlivých částech prózy značně liší. Tato rozdílnost je podle mého názoru způsobena právě tím, že byly jednotlivé části původně samostatné a teprve později je Štorch spojil v celek. Možnost, že by se jednalo o nastínění rozvoje dorozumívacích schopností tehdejších lidí, se mi nezdá příliš pravděpodobná. Podle způsobu, jakým Štorch o pravěku vypráví, totiž usuzuji, že kdyby bylo něco takového jeho cílem, jistě by to neopomněl svému čtenáři sdělit, podobně jako mu několikrát zdůraznil, že řeč i celá kultura lidí starší doby kamenné jsou velmi primitivní.

Na počátku *Lovců mamutů* Eduard Štorch zdůrazňuje, že řeč pravěkých lidí byla nedokonalá a neobešla se bez pomoci gest a neartikulovaných zvuků – lidé „*víc mluvili rukama a pošklebky obličejů nežli ústy.*“³¹² K témuž tématu se vrací i v další části prózy, kdy konstatuje, že „*hoši mluvili špatně a nejasně – jako všichni lidé tehdy – a víc*

³⁰⁹ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 248

³¹⁰ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 248

³¹¹ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 249

³¹² Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 11

vyjadřovali přízvukem a posunky nežli obsahem svých chudých slov.“³¹³ „Živé posunky napomáhaly k pochopení smyslu. Dobrý vypravěč musil být i dobrým hercem. Proto se jim potmě velmi špatně rozprávělo.“³¹⁴

Zpočátku je přímá řeč tvořena jen velmi krátkou větou jednoduchou nebo spojením několika slov v polovětné konstrukci: „*Jestřáb ... mladé!*“, „*Děšť na oheň – oheň pryč. Nikde oheň – co dělat?*“, „*Ty – luk – jdi – šíp!*“, „*Ty – náčelník – můj – tvůj!*“³¹⁵ Postupně se však věty prodlužují a stávají se složitějšími: „*Já půjdu s tebou, Huňáci! Sova kulhá, nemůže.*“, „*Poček, zlý mamute, brzo bude slunce svítit na tvou mrchu!*“³¹⁶ Přestože se i nadále objevují věty jednoduché – „*Rváč dobře řekl. Půjdu. Vy zůstanete – Huňáče poslouchat.*“³¹⁷ – začínají převažovat složitější souvětí: „*Mám před sebou velký úkol a již cítím, jak do mne vstupuje velká síla. Třeba padnu, ale nevzdám se!*“³¹⁸

Některé přímé řeči jsou velmi dlouhé – jednou z nejdelších je Mamutíkův proslov v jeskyni (uvádím jen jeho zkrácenou podobu): „*Šli jsme pro zabitého soba. Najednou proti nám rve lev. Hou – a! Hou – a! Nechali jsme všeho. Se lvem nelze bojovat! Takové pazoury! Takové zuby! Lev skočí – hop! My na útěk. Lev za námi skok – skok. Už nám v patách. [...] Lev skočí na výstupek. Hu – up! Tlapami po nás... Chce Mamutíka roztrhat. Pod lvem padá sněhový převis. Lev rve a letí do hlubiny, huá – há! Otočí se v povětrí – dole buch! Ticho – my sami... [...] Nahoře výkřik. Ho – io – iá! – Zas výkřik. Ho – io – iá! Někdo tam. Mamutík odpovídá. Poznává Kopčema. Řemen – sekyra – kolíky. Vzhůru! Zachráněni! Ejá – ajó!*“³¹⁹

NÁZORY ARCHEOLOGŮ

Eduard Štorch využil při psaní *Lovců mamutů* všechny tehdy známé poznatky o starší době kamenné. „*Mnohé platí dodnes beze změny, v některých okamžicích se přímo musíme obdivovat prozíravosti vypravěče, který položil důraz na záležitosti, jichž si odborná věda významně všímala teprve později.*“³²⁰ Velmi dobře Štorch vystihl zejména život lovecké tlupy, která se neustále stěhuje za potravou. Správně zaznamenal také v té době běžné kanibalské hostiny, které jsou doloženy i archeologickými nálezy – „*Zčásti se tak dalo jistě z nedostatku jiné potravy, jindy, a snad častěji, to byla součást obřadu, sloužícího*

³¹³ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 76

³¹⁴ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 98

³¹⁵ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, postupně s. 11, 37, 116 a 171

³¹⁶ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, postupně s. 196 a 233

³¹⁷ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 239

³¹⁸ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 240

³¹⁹ Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 128-129

³²⁰ Sýkorová, I., Matoušek, V.: *Od Svatého Václava k lovcům mamutů*. 1. vydání, 1998, s. 96

k úplnému zničení nepřítele. Někdy ovšem byli pojídáni i příslušníci vlastního kmene, zpravidla zemřelí jedinci s vynikajícími vlastnostmi, a to proto, aby pozůstalí získali tyto jejich obdivuhodné přednosti.“³²¹

V jeho vyprávění se však objevují i menší chyby – např. „*Ohněm opálená kostra s náhrdelníkem z provrtaných zubů polární lišky a přikrytá mamutí lopatkou, nalezená v roce 1927, patřila dětskému pohřbu. Hrob asi čtyřicetileté ženy, zakrytý dvěma mamutími lopatkami, který by bylo možno přisoudit románové Nianě, byl objeven až v roce 1949.*“³²²

Dnešní odborníci také předpokládají, že paleolitičtí lovci měli již natolik rozvinutý jazyk, aby zvládli i velmi složitou komunikaci (podle antropologů totiž uměl mluvit již člověk neandrtálský). Mistrné ztvárnění Mamutíkova proslovu v jeskyni se dnes proto nejeví jako příliš pravděpodobné. Podobně nepravděpodobná je i domněnka, že by tehdejší lidé ještě neuměli rozdělovat oheň. Možné však je, že si to autor jen poupravil v zájmu příběhu, na což má samozřejmě jako spisovatel plné právo.

Ukázka rozboru – *Bronzový poklad*

Bronzový poklad

První, druhé i třetí vydání této knihy mělo jen šest kapitol: „1. *Medvědi*, 2. *Za pokladem*, 3. *Dobrodružná cesta*, 4. *Tři kupci*, 5. *Povídka třetího večera*, 6. *Zlaté údolí*.“³²³ Teprve od čtvrtého vydání se počet kapitol zdvojnásobil, protože si Eduard Štorch všiml, že děti čtou mnohem raději větší počet kratších kapitol než několik kapitol delších. Nové uspořádání knihy tedy již vypadalo jako to dnešní: 1. *Medvědi*, 2. *Zachráněný*, 3. *Tajemný zločin*, 4. *Do světa*, 5. *Dobrodružná cesta*, 6. *Po Veliké řece*, 7. *Tři kupci*, 8. *Povídka třetího večera*, 9. *Zlaté údolí*, 10. *Válka a mír*, 11. *Vysvětlený zločin*, 12. *Půl třetího tisíce let*. Autor navíc doplnil také předmluvu, nazvanou *Na Vltavě*.

Po literární stránce je *Bronzový poklad* patrně jednou z nejlepších prací Eduarda Štorcha. Nejde jen o skrytý soubor povídek, jak tomu bylo v některých dalších jeho dílech. Hromadný nález bronzových jehlic je zde zpracován v dějově jednotném a dramaticky vystavěném příběhu s netypickým dětským hrdinou. Skrček, jemuž se ostatní kvůli jeho postavě neustále posmívají a různě mu ubližují, vzbuzuje v dětském čtenáři zároveň soucit i sympatie. Tato kniha má všechny přednosti Štorchových děl – slovy Bohumila Kakáče: „*Rušný děj, plastické líčení života pravěkých lidí, mnoho zajímavých podrobností a četná*

³²¹ Hrala, J.: *Doslov*. In Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 295

³²² Hrala, J.: *Doslov*. In Štorch, E.: *Lovci mamutů*. 15. vydání, 1986, s. 294

³²³ Kakáč, B.: *Kdo byl Eduard Štorch*. 1. vydání, 1986, s. 137

dobrodružství.³²⁴ Není proto žádným překvapením, že její kritika byla většinou velmi pochvalná.

Próza je primárně adresována dětskému čtenáři. Jelikož se jedná o naučnou fikci, projevují se zde tři základní funkce – estetická, poznávací a didaktická. Pomocí příběhu čtenáři nenásilně poznávají historii své země, tehdejší faunu a flóru atd., zároveň jsou prostřednictvím sympatického dětského hrdiny, v němž mají svůj vzor, vychovávány k určitým hodnotám – čestnost, pravdomluvnost, statečnost, láska k přírodě apod.

V *Bronzovém pokladu* se rovněž prolínají rysy historického a dobrodružného románu s náznaky kriminálního syžetu (na konci knihy Skrček najde skutečné vrahy, během příběhu je však nehledá, jen se snaží odčinit domnělou vinu svého otce). Hlavní příběh o době bronzové je zde navíc obohacen vloženým vyprávěním, které rozšiřuje jeho časoprostorový rámec o vhléd do kultury starověkého Egypta.

Příběh je založen na skutečných archeologických nálezech, velice často je také přesně lokalizován – ústí potoka Brusnice do Vltavy, Letná, dobříšské jezero nebo „*na palouku pod ohybem Vltavy u nynější nepatrné osady Bužic na staré spojovací cestě Dobříš-Sedlčany, půl dne plavby nad Kamýkem [...]*“³²⁵ Velmi důležitou roli hraje v této povídce navíc i motiv přírody, která zde není pouhým prostředím příběhu, ale něčím mnohem významnějším, hodným obdivu a lásky. Nejlépe je to patrné, když sledujeme život v přírodě Skrčkovými očima – chlapec si se zvířátky hraje, ale netýrá je tak jako ostatní děti; v lese se chová tiše a uctivě, jen pozoruje a obdivuje, nic neničí apod.

Často se zde vyskytuje přímá řeč, díky níž se dozvídáme další informace jakoby z pozadí příběhu. Z rozhovoru chlapců například zjišťujeme, že starý Sigúl Medvědům vyprávěl o tom, co viděl ve světě – vysoké hory, jejichž vrcholky pokrývá sníh i během léta; vesnice stojící na vodě na dřevěných kůlech apod. Tvrdil také, že „*celá země plove ve vodě a že je to moře bez konce a se slanou vodou*.“³²⁶ Téměř nikdo z rodu Medvědů mu však něco takového nevěřil. Podle Štorcha byli přesvědčeni, že „*na konci Veliké řeky je díra v zemi a všechna voda do ní vteče. Veliký duch vede řeku pod zemí zpátky a u pramenů ji zvolna vypouští na povrch*.“³²⁷

Na jiném místě této knihy si kupci Kelta, Vind a Jestřáb u ohně vyprávějí o pokladu slavného náčelníka Bystrého havrana, jemuž se říkávalo také Havranpírko (odkaz na knihu

³²⁴ Kakáč, B.: *Kdo byl Eduard Štorch*. 1. vydání, 1986, s. 138

³²⁵ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 70

³²⁶ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 45

³²⁷ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 45

Osada Havranů), a o Jestřábově putování za cizími bojovníky, kteří odvěkli dívky jeho rodu i s jeho sestrou Denicí. Jestřáb se během této cesty dostal nedobrovolně až do dalekého Egypta a my se díky jeho vyprávění dozvídáme, jak to tam tehdy vypadalo.

DĚJ

Příběh se odehrává v době bronzové na území dnešní Prahy a v okolí řeky Vltavy. Hlavní postavou je čtrnáctiletý chlapec Skrček, který chce očistit jméno svého otce, jenž byl neprávem nařčen z vraždy. Doprovází proto Sigúla na jeho cestě a zažívá mnoho nečekaných dobrodružství. Dostává se také ke kupcům, kde se dozvídá o jakési vzdálené zemi za mořem. Poté se setkává s úskočnými Hady, v nichž poznává skutečné útočníky a vrahy svého otce. Nakonec se mu podaří otcovu nevinu dokázat, avšak Plíživý had mu šípem prostřelí hrdlo. Skrček umírá šťastný, protože nakonec dokázal očistit jméno svého otce i svůj rod tím, že usvědčil skutečné vrahy. Teprve po své smrti získává úctu a uznání ostatních, tedy to, po čem celý život toužil.

PŘÍRODA

Z drobných náznaků si čtenář vytváří představu, jak asi tehdejší krajina vypadala. V nížinách kolem řek se nacházely širé pláně a lučiny, v ostatních oblastech převažovaly rozsáhlé a velmi hluboké lesy (nebo spíše pralesy), mokřiny a houštiny. Lesní porost býval odstraněn jen v místech, kde si lidé vytvořili nová políčka a osady. V okolí vodních toků či jezer byly velmi často neprostupné močály, řeky byly plné nebezpečných prahů a peřejí apod. Vše působilo divoce a nespoutaně.

„Nepatrné stezky, zvěří vyšlapané, klikatily se lesem a neznatelně se ztrácely [...] Obrovské stromy vážně šuměly a někde chřestily, lomozily a praštěly pod útokem větru, jako by jimi lomcoval ohromný silák. [...] Hvozd žil jiným životem nežli širá pláň, životem skrytým, tajemným, ač silným, že to budilo až úzkost.“³²⁸

Čtenáři se prostřednictvím poutavého příběhu seznamují s přírodním děním. Dozívají se, která zvířata zde žila a jaké chování pro ně bylo typické, jaké druhy rostlin se u nás tehdy nejspíše vyskytovaly – např. „*Olše, habry, lipoví, lísky, výše i trnky, chebzí a břízky vyrůstají ve směsici z břidlového kamení. Ohromné houštiny kopřiv a ostružin činí cestu velmi nepříjemnou.*“³²⁹ Aby Štorch dodržel co největší pravdivost, studoval i odborné přírodovědné knihy – zajímaly ho hlavně vlastnosti rostlin, kde rostou a kdy kvetou; vlastnosti zvířat, jejich stopy apod.

³²⁸ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 55

³²⁹ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 118

V předmluvě se Eduard Štorch snaží dětem přiblížit také geomorfologický vývoj krajiny: „Vltava se zarávala do ložiska Letné a odplavovala štěrk i písek. Řečiště se prohlubovalo, hladina klesala – zprvu pomaleji, ale čím více se tekoucí vody spojovaly v jedno mohutné řečiště, tím rychleji, až nakonec bylo patrné snížení vodního koryta o jeden decimetr za sto let. Dnes teče Vltava už víc než sto metrů pod svou prvotní hladinou...“³³⁰

Aby si čtenář mohl snáze představit podobu tehdejší krajiny, uvádí také, o kolik metrů výše se asi nacházela hladina Vltavy v době lovců mamutů či v době, kdy se zde začali usazovat první stálí obyvatelé apod. Pražská kotlina podle něj tehdy měla být plná „ostrovů, říčních ramen a bujného porostu.“³³¹

POPIS STAROVĚKÉHO EGYPTA

Starověký Egypt (podle Jestřába „Kem neboli černá země“) je Jestřábem popsán jako oblast rozsáhlých pouští s ojedinělými oázami podivných stromů (datlových palm), na nichž rostou zvláštní plody, které vypadají, jako by byly shnilé, ale přitom jsou velmi dobré a sladké. „Pět dní jsme šli samým pískem. Žádný les nikde, žádný potok ani studánka. [...] Konečně jsme přišli do úrodné země, kde byla veliká, velikánská řeka, zelená tráva, háje, vesnice, pole i pastviny.“³³²

V Jestřábově vyprávění se objevují také různí živočichové, žijící v této oblasti. „Mnoho čápů jsem tam viděl a vzpomněl jsem si, že od nás v jeseni odlétají jako vlaštovky, špačci, skřivani, husy, labutě a jiní ptáci. A hle! Tady jsem je všecky našel!“³³³ Dětskému čtenáři je tak nepřímou sdělena skutečnost, že stěhovaví ptáci, žijící v létě na našem území, přezimují v teplých krajích Afriky. Navíc zde můžeme nalézt také popisy slona či krokodýla. Slon „vypadá jako prase, rypák má takhle dlouhý a hýbá a točí jím sem a tam, jak chce. Z huby mu vyčnívají dlouhatánské kly jako kancům, ale jsou to kly jako má noha, ba ještě větší.“³³⁴ O krokodýlovi Jestřáb říká: „Pomyslete si ještěrku tak velikou jako tahle borovice, co tu pod skálou leží. Otvírá tlamu jako vrata a v ní má plno zubů, ostřejších než vlk nebo medvěd. Uhodí ocasem – člověka zabije!“³³⁵

³³⁰ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 5

³³¹ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 5

³³² Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 102

³³³ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 103

³³⁴ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 106

³³⁵ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 105

Kromě toho je zde zachyceno také to, že Egypťané některá zvířata uctívali, protože věřili, že v nich přebývají duše zemřelých lidí. Posvátnými zvířaty byli ibis, krokodýl, kočka a had. Za jejich zabití hrozil trest smrti.

ZPŮSOB ŽIVOTA

Prostřednictvím vyprávění Štorch čtenáři nenápadně popisuje, jak vlastně tehdejší život vypadal. „*Les a voda dávají obyvatelům pražské kotliny dostatečné, třeba skrovné živobytí. Polní záhonky lnu, pšenice, ječmene a prosa svědčí o primitivním (nedokonalém) zemědělství. Na pastvinách se tu a tam pase hubený dobytek; volání pastevců hledajících zaběhlou kravku rozléhá se po lese.*“³³⁶

Lidé doby bronzové se živili zejména zemědělstvím a pastevečtím – pěstovaly se tři odrůdy pšenice, dvě odrůdy ječmene, luštěniny, len a mák; chovaly se ovce, kozy, prasata a skot a objevovali se také první domácí psi. Lov a sběr se v této době využíval jen velmi ojedinele. Člověk totiž přestal být prvořadě lovcem a sběračem již v období neolitu (tedy více než 2000 let před nástupem doby bronzové) – díky zemědělství a pastevečtí přestal žít jen z darů přírody a stal se samozásobitelem, to znamená, že si byl schopen vyrábět svou vlastní potravu. Nevím proto, jestli je zcela na místě, když Eduard Štorch poměrně často označuje muže v rodě Medvěďů jako „lovce“, ale jen velmi okrajově zmiňuje zemědělský a pastevecký způsob jejich obživy.

SÍDLIŠTĚ

Čtenář se dále dozvídá, že lidé tehdy žili v blátem obložených chatrčích, které byly často roztahány po území o značné ploše – např. rod Medvěďů žije na území „*od Jeleního příkopu přes Dejvice až do nynějšího Bubence.*“³³⁷ Největší chatrče, postavené ze silných klád, měly patřit náčelníkovi rodu a knězi neboli šamanovi.

Kromě způsobu bydlení je zde navíc zachyceno i pravidelné stěhování sídlišť z oblastí, které už nebyly dostatečně úrodné – „*I postoupil medvědí rod ve svém území o kus dál a zbudoval si nové chaty na západním okraji Letné, zabral nové pastviny a vzdělal nová políčka na vypálených holinách.*“³³⁸

SPOLEČNOST

Eduard Štorch zde podle mne zastává názor, že společnost doby bronzové byla stále ještě z větší části rovnostářská a lidé získávali na vážnosti zejména přibývajícím věkem nebo svými osobními zásluhami. Dnes však existují důkazy o tom, že společnost se začala

³³⁶ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 7

³³⁷ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 7

³³⁸ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 32

diferencovat již v období eneolitu, kdy se objevily také první náznaky společenských stavů (stav profesionálních válečníků). V době bronzové pak již s největší pravděpodobností existovaly tři společenské stavy – duchovní, organizátoři a zásobovači, jež jsou doloženy třemi sídelními typy. „Společnosti vládla zřejmě velmi bohatá vrstva místních králů a knížat, která řídila jak zemědělskou výrobu, tak veškerá řemesla [...] a samozřejmě i místní a dálkový obchod.“³³⁹ Je pravdou, že se i v této próze objevují postavy náčelníka a šamana, kteří mají větší chatrče než ostatní členové rodu, nepřijde mi však, že by zde bylo jejich výrazně nadřazené postavení nějak zdůrazněno.

Autor dále uvádí, že již v době bronzové platily mezi lidmi určité zákony – zaprvé „Rod odpovídá za činy svého příslušníka.“ a zadruhé „Nezjistí-li se pachatel, je vinen rod, na jehož území byl zločin spáchán.“³⁴⁰ Trestem za spáchaný zločin pak mělo být dobrovolné postoupení pastvin při Veliké řece lesnímu národu. Otázkou ovšem zůstává, do jaké míry je něco takového pravděpodobné.

Již v době bronzové si podle Eduarda Štorcha měla nevěsta do nové domácnosti přinášet určitou výbavu, přičemž úplnou výbavu měly tvořit „tři kameny k postavení ohniště, několik hliněných nádob, jež nevěsta sama vyhnětla a ozdobila, bronzový nůž, dvě dřevěné lžíce a velký, pěkně ploše uhlazený třetí kámen z žulového balvánku k roztírání zrní.“³⁴¹ Muži tehdy podle Štorcha opět získávali ženy především tím, že je unesli. Pokud však muži někdo unesl jeho ženu, byla to pro něj velká potupa. Velmi překvapivá z dnešního hlediska by byla také Štorchem uvedená možnost vyměnit si na určitou dobu (někdy navždy) problémovou ženu za jinou, patřící muži z téhož či z blízkého spřáteleného rodu. Číhavý Medvěd si zde vyměnil Červenku dokonce dvakrát (poprvé s Kýchavým bobrem, podruhé s rodovým kouzelníkem Křivou hubou). Nevím ovšem, zda pro něco takového existují nějaké důkazy, nebo se autor jen inspiroval některou divoškou kulturou, popř. použil svou vlastní invenci.

DUCHOVNOST

Podle názorů dnešních odborníků byla tehdy společnost držena pohromadě jedním náboženstvím. Lidé nejspíš věřili v bohy, kteří jsou vysoko nad nimi, a v to, že i když je svět bohů oddělen od světa lidí, přesto ho značně ovlivňuje a nějakým způsobem řídí. Důkazem toho jsou archeologické nálezy jakýchsi svatyní, v nichž lidé uctívali své

³³⁹ Sýkorová, I., Matoušek, V.: *Od Svatého Václava k lovcům mamutů*. 1. vydání, 1998, s. 77

³⁴⁰ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 38

³⁴¹ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 13

idoly³⁴². V *Bronzovém pokladu* se však postavy řídí jen přírodními zákony a svým rozumem, víra v nějaké bohy pro ně téměř neexistuje – věří pouze v existenci Velkého (Dobrého) ducha, který je má ochraňovat, a Zlého ducha, který jim škodí. Nikoho ale neuctívají. Úspěšný lov jim přinášejí kouzla jejich šamana, ne obětní dary nějakému božstvu. Před Zlým duchem je ochraňují různé talismany apod.

Tehdejší lidé tedy podle Eduarda Štorcha věřili, že pouze šaman může svými kouzly lovcům přičarovat jejich úspěchy či naopak způsobit úplný nezdár všeho počínání, a zároveň také velmi věřili v jeho moc uzdravovat zraněné i nemocné. Svá kouzla šaman prý obvykle doprovázel jakýmsi tancem a křikem nebo nesrozumitelným mumláním.

Myslím si, že při popisu čarování kouzelníka Křivé huby použil Eduard Štorch analogii se životem primitivních kmenů v jiných částech světa (indiáni, afričtí divoši), pro něž měl šaman stále onu kouzelnou moc a sílu, a inspiroval se popisy rituálů v dobových cestopisech apod. Další analogii s primitivními národy pak využil také v popisu oplakávání mrtvého Čihaře, kdy muži zpívali starobylý rodový žalozpěv založený na neustálém opakování „*ej – a – ho!*“ a poté „*propíchnuvše si silné paže pod rameny, prostrkovali si ranami tenké vrbové proutky na znamení smutku.*“³⁴³

OBCHOD NEBOLI SMĚNA

Počátkem doby bronzové do Čech začali stále častěji přicházet různí obchodníci, kteří z jižních zemí přinášeli bronzové předměty. „*Ženy snily o bronzových náramcích a jehlicích. Muži obětovali vše, aby dosáhli touženého bronzového nože, oštěpu, dýky, nebo dokonce pádného meče, neboť se jim nevyrovnala stará zbraň kamenná, ať byla sebedovedněji připravena.*“³⁴⁴ Nejbližší ložiska mědi byla v Podalpí a na Slovensku, odkud se měď vyvážela upravená v podobě hřiven a měděných prutů či kruhů. Prvními bronzovými výrobky byly ozdobné jehlice, spony, diadémy, náramky atd., honosné zbraně a později také srpy, nože a břitvy.

Pravděpodobně z jižních zemí se dovážely také fajánsové korále, které se začaly objevovat na přelomu eneolitu a doby bronzové. Fajáns byl materiál podobný sklu – povrch korálů byl zatavený, uvnitř ale zůstávalo křemičité jádro.

Koncem doby bronzové se pak začal objevovat velmi drahocenný jantar, který přinášeli kupci z dalekých zemí v oblasti Baltu. Jantarový náhrdelník mohl podle Štorcha lovec stát i výtěžek jeho celoroční námahy.

³⁴² Předměty spojované s náboženskými představami pravěkých lidí.

³⁴³ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 39

³⁴⁴ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 5

POHŘBÍVÁNÍ

Lidé usazení v pražské kotlině tehdy pohřbívali nebožtíky pevně svázané do kozelce tak, že měli „*kolena přitisknuta až k hlavě*.“³⁴⁵ Tuto polohu považovali za nejúčinnější ochranu před duchem zemřelého. Na hrob se pak pokládaly různé obětní dárky, aby se nebožtíkův duch uspokojil a nestrašil či jinak neškodil žijícím lidem. Z uvedeného vyplývá, že členové rodu Medvěďů a dalších spřízněných rodů byli potomky lidu únětické kultury (raná doba bronzová, 20.-17. století př. n. l.).

V jižních a západních Čechách žil podle Štorchova vyprávění lesní národ³⁴⁶, který „*své mrtvé pochovával v kamenných mohylách*.“³⁴⁷ Mrtví byli pohřbívaní s bohatou výbavou, kterou obvykle tvořily různé honosné zbraně a ozdobné předměty. Lesní rody tedy měly také své bronzové zbraně a šperky, avšak zcela odlišné od rodů ze středních Čech. Lidé mohylové kultury (střední doba bronzová, 16.-14. století př. n. l.) žili s největší pravděpodobností po celém území českých zemí, pouze v jižních a západních Čechách se však zachovaly jejich pohřební mohyly, protože zde byl terén pokryt lesem.

Nepřátelé přicházející ze severu, kteří ohrožovali západní mohylce, byly příslušníky lidu popelnicových polí (mladší doba bronzová, od 13. století př. n. l.). Lidé této kultury své mrtvé spalovali a pochovávali v jakýchsi urnách, čímž vznikaly tzv. urnové háje. Do země byly spolu s urnou ukládány opět i zbraně a šperky.

Všechny uvedené kultury věřily tomu, že pokud se lidské tělo nepohřbí, jeho duch škodí živým a dožaduje se svých práv. Zároveň byly do hrobů dávány i různé obětní dárky, šperky a zbraně, aby se duše mrtvých upokojily a nestrašily. Eduard Štorch tímto způsobem dokázal do jediné knihy vtěsnat téměř celou dobu bronzovou.

ŽIVOT VE STAROVĚKÉM EGYPTĚ

Ve starověkém Egyptě žili lidé v chatrčích uplácaných z bláta a pokrytých listím. Část své sklizně museli odvádět „*jako roční poplatek královskému úředníku v dalekém městě*.“³⁴⁸ Nebyli tedy svobodní jako lidé v našich krajích, ale byli závislí na svém vládcí, jemuž museli sloužit a platit mu jakési daně. Vládcem v Egyptě byl veliký farao – „*sám bůh, syn slunce, pán veškeré země, vládce všeho živého, velitel života i smrti*...“³⁴⁹ Jednotlivá egyptská města v té době mezi sebou neustále válčila, nikdo se o to však příliš

³⁴⁵ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 17

³⁴⁶ Pojem „národ“ zde Eduard Štorch používá k označení všeho lidu mohylové kultury, „rody“ jsou pak jednotlivé skupiny – podobně jako jsou rody Medvěďů a Bobrů součástí pozdní kultury únětické.

³⁴⁷ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 37

³⁴⁸ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 101

³⁴⁹ Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, s. 102

nestaral, protože války tam byly záležitostí pouze vznešené vrstvy válečníků a prosté obyvatelstvo nebylo hodno nosit zbraň.

V Jestřábově vyprávění jsou zachyceny také pyramidy, které jsou popsány jako značně vysoké, špičaté hory, sestavené z velikých, pravidelně přitesaných kamenných balvanů, a skutečnost, že se v Egyptě psalo na jakési blány, což byly vlastně svitky papyru.

POSTAVY

U většiny postav, které v příběhu vystupují, převažují dobré vlastnosti. Zcela záporní jsou pouze loupeživí Hadi, jejichž hanebný čin nakonec stejně neujde trestu, a lakotný, sobecký a pomstychtivý šaman Křivá huba, který rád ubližuje všem kolem sebe. Když je po zásluze potrestán, nikdo pro něj netruchlí.

Jednotlivé postavy mají obvykle jména, která nějakým způsobem vyjadřují jejich povahu, vzhled či schopnosti a těsně se váží k přírodě. Dospělí muži mívají jména podle svého rodu, rozšířená nápadným charakterizačním přívlastkem, který je nejlépe vystihuje – např. Silný medvěd, Číhavý medvěd neboli Čihař (vyniká v lovu ptáků), Hubatý medvěd, Kýchavý bobr, Plachý bobr, Plíživý had aj. Ženy a děti pak mají většinou jednoslovná jména (často zoomorfni, ale není to pravidlem) – např. Kudrnka, Červenka, Volavka; Červík, Skrček (chlapec pokřivené postavy), Zuboun, Tlust'och apod. Muži z oblasti, z níž pochází kupec Jestřáb, mají jména podle dravých ptáků – např. Jestřáb, Luňák, Ostříž, Krahujec atd.

Příslušníci lesních národů se svými jmény nápadně odlišují. Jejich jména jsou sémanticky zastřená a znějí exoticky – např. Sigúl, Dagúr, Čiba, Valdun a další. Eduard Štorch tímto způsobem ještě více posílil odlišnost mezi domácí (únětickou) a cizí (mohylovou) kulturou.

NÁZORY ARCHEOLOGŮ

Pro celou dobu bronzovou jsou charakteristické tzv. depoty – „*hromadné nálezy bronzových výrobků a polotovarů*.“³⁵⁰ Objevené depoty bývaly součástí chrámových pokladů, přičemž tehdejší svatyně se obvykle nacházely ve skalách, na návrších a u řek či pramenů.

Díky depotu z Besídky mohl Eduard Štorch stručně popsat celý vývoj doby bronzové – „*Skrček ještě uchovává v paměti vzpomínku na starší dobu bronzovou, sám žije na přelomu střední doby a mladší doby bronzové*.“³⁵¹ V knize jsou proto zachyceny jak kultura

³⁵⁰ Sýkorová, I., Matoušek, V.: *Od Svatého Václava k lovcům mamutů*. 1. vydání, 1998, s. 72

³⁵¹ Sýkorová, I., Matoušek, V.: *Od Svatého Václava k lovcům mamutů*. 1. vydání, 1998, s. 75

únětická a obě kultury mohylové, tak i kultura lidu popelnicových polí. Dílčí fakta popsal Eduard Štorch v souladu se skutečností, vlastní příběh se však dnešním archeologům příliš věrohodný nezdá. Bronzové jehlice byly pravděpodobně obětinou, kterou na úpatí vrchu Besídka „uložili místní obyvatelé na přelomu střední a mladší doby bronzové“, bylo to tedy posvátné místo, na které by nezvaný cizinec neměl mít přístup „a už vůbec je vyloučeno, aby sáhl na předměty, které byly v majetku vyšší moci.“³⁵² E. Štorch dále chybně umístil shromaždiště „Mohylců“ do lokality Bužice (mezi Dobříší a Sedlčany) – ve skutečnosti se tato lokalita správně jmenuje Buzice a nacházelo se zde naleziště kultury knovízské. Dnes bychom ji však hledali marně, protože byla zatopena Slapskou přehradou.

Celkově je **Bronzový poklad** obvykle považován za velmi podařený a odborníci oceňují především skutečnost, že dětský čtenář díky němu může snáze získat určitou představu o celé době bronzové, což je důležitější než úplná přesnost faktů.

³⁵² Štorch, E.: *Bronzový poklad*. 12. vydání, 1988, oboje s. 79